

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний аграрний університет
Факультет управління, економіки та права
Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу

Кваліфікаційна робота
освітнього ступеня Магістр

на тему: Формування та реалізація експортного потенціалу
об'єднаних територіальних громад

Виконав: студент II курсу магістратури, групи Мев-61

Спеціальність 292 «Міжнародні економічні
відносини»
(шифр і назва спеціальності)

Криворучишак Назарій Андрійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник: к.е.н., доц. Федів Ірина Михайлівна
(Прізвище та ініціали)

Рецензент: к.е.н., доцент кафедри
менеджменту ЛНУ ім. Івана Франка Мисак
Г.І.
(Прізвище та ініціали)

Дубляни 2021

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний аграрний університет
Факультет управління, економіки та права
Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
міжнародних економічних
відносин та маркетингу
(назва)

кафедри)

(підпис)
к.е.н., доцент Линдюк Андрій
Олександрович
(прізвище, ім'я, по батькові)

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ
Криворучишаку Назарія Андрійовича
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема проекту (роботи) Формування та реалізація експортного потенціалу об'єднаних територіальних громад
керівник роботи к.е.н., доц. Федів І.М.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затвержені наказом ЛНАУ від «16» вересня 2021 року № 304/К-С
2. Строк подання студентом проекту (роботи) до «01» грудня 2021 року
3. Вихідні дані до проекту (роботи): наукова та спеціальна література, нормативно-правове забезпечення, статистична інформація Трускавецької територіальної громади.
4. Зміст дипломної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД. 1.1. Сутність та інструменти розвитку територіальних громад. 1.2. Формування експортного потенціалу як інструменту розвитку експортної діяльності підприємства. 1.3. Зарубіжна практика функціонування територіальних громад. 2. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРУСКАВЕЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ. 2.1. Аналіз сучасного стану територіальної громади. 2.2. Напрями розвитку сільськогосподарських виробників громади. 2.3. Формування експортного потенціалу територіальної громади. 2.4. Стан екологічної безпеки та заходи щодо її покращення. 3. НАПРЯМИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД. 3.1. Механізми забезпечення реалізації стратегії розвитку територіальної громади. 3.2. Розробка методики вибору експортної стратегії територіальної

громади. 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ. 4.1 Охорона праці в Трускавецькій територіальній громаді. 4.2 Безпека в надзвичайних ситуаціях.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
рисунок, таблиці

6. Консультант питання 4 розділу кваліфікаційної роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
3 охорони праці			«__»_____2021р

7. Дата видачі завдання “14” травня 2021 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для дипломної роботи).	Червень 2021р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	Червень 2021р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Розробка питань з охорони праці та захисту населення. Розробка і написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; питань з охорони праці і захисту населення та охорони природи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	Липень-листопад 2021р.
4.	Кінцеве оформлення дипломної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	Листопад 2021р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	Грудень 2021р.

Здобувач вищої освіти _____ **Криворучишак Н.А.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник кваліфікаційної роботи _____ **Федів І.М.**
(підпис) (прізвище та

ініціали)

АНОТАЦІЯ

На сьогоднішній час децентралізація досягає найбільших обертів, тому дослідження сутності територіальної громади займає важливе місце в процесі виявлення, виокремлення, розробки та відбору ефективних знарядь розвитку. Адже громада є одним з найстаріших соціальних інститутів в історії піднесення людства. В умовах сучасної світової глобалізації, яка зумовлена досягненням науково-технічного прогресу, розвиток територій є основою підвищення конкурентоспроможності на міжнародному та національному рівні, а ще забезпечує суспільний добробут населення.

Ставлення людей до управління та державних справ залежить від рівня та якості життя людей, можливості задоволення індивідуальних потреби, може впливає на способи покращення життя не лише окремих сімей, а й громади і суспільства в цілому. Це означає, що розвиток самоокупних об'єднаних територіальних громад в Україні є вагомим чинником успіху реформи місцевого самоврядування. Доцільність теоретичного вивчення та методичних аспектів забезпечення шляхів вдосконалення організації діяльності та експортного розвитку місцевої громади зумовила актуальність проблеми та вибір теми дослідження.

ANNOTATION

At present, decentralization is reaching its peak, so the study of the essence of the territorial community occupies an important place in the process of identifying, identifying, developing and selecting effective tools for development. After all, the community is one of the oldest social institutions in the history of the rise of mankind. In the conditions of modern world globalization, which is conditioned by the achievement of scientific and technological progress, the development of territories is the basis for increasing competitiveness at the international and national levels, and also ensures the social well-being of the population.

People's attitudes to governance and public affairs depend on the level and quality of people's lives, the ability to meet individual needs, can affect ways to improve the lives of not only individual families but also the community and society as a whole. This means that the development of self-sustaining united territorial communities in Ukraine is an important factor in the success of local government reform. The expediency of theoretical study and methodological aspects of providing ways to improve the organization of activities and export development of the local community determined the urgency of the problem and the choice of research topic.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	6
1.1. Сутність та інструменти розвитку територіальних громад.....	6
1.2. Формування експортного потенціалу як інструменту розвитку експортної діяльності підприємства.....	17
1.3. Зарубіжна практика функціонування територіальних громад.....	25
2. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРУСКАВЕЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	35
2.1. Аналіз сучасного стану територіальної громади.....	35
2.2. Напрями розвитку сільськогосподарських виробників громади.....	43
2.3. Формування експортного потенціалу територіальної громади.....	52
3. НАПРЯМИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	62
3.1. Механізми забезпечення реалізації стратегії розвитку територіальної громади.....	62
3.2. Розробка методики вибору експортної стратегії територіальної громади.....	68
4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	81
4.1 Охорона праці в Трускавецькій територіальній громаді.....	81
4.2 Безпека в надзвичайних ситуаціях.....	87
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	91
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК.....	95

УДК: 339.564:352

Кваліфікаційна робота магістра: 94 с. текстової частини, 23 рисунки, 4 таблиці, 58 джерел.

Формування та реалізація експортного потенціалу об'єднаних територіальних громад. Криворучишак Н.А. Кваліфікаційна робота магістра. Кафедра міжнародних економічних відносин та маркетингу Дубляни, Львівський НАУ, 2021.

Розглянуто сутність та інструменти розвитку територіальних громад, формування експортного потенціалу як інструменту розвитку експортної діяльності підприємства, зарубіжну практику функціонування територіальних громад.

Проаналізовано сучасний стан Трускавецької територіальної громади, напрями розвитку сільськогосподарських виробників громади, формування експортного потенціалу територіальної громади.

На основі проведеного аналізу запропоновано механізми забезпечення реалізації стратегії розвитку територіальної громади, розробку методики вибору експортної стратегії територіальної громади.

Проаналізовано стан і заходи поліпшення виробничої санітарії та гігієни праці, пожежну безпеку в територіальній громаді. Обґрунтовано організаційно-технічні рекомендації з охорони праці.

ВСТУП

Побудова демократичної, соціальної та правової держави в умовах децентралізації та реформи адміністрування в Україні веде до розвитку інституцій місцевого самоврядування, основним суб'єктом яких є територіальна громада. Наочно видно, що територіальна громада відіграє провідну роль у життєдіяльності людини та суспільства загалом, оскільки переважна більшість соціальних потреб мешканців задовольняється в межах проживання конкретної громади.

Ставлення людей до управління та державних справ залежить від рівня та якості життя людей, можливості задовольняння індивідуальних потреби, може впливає на способи покращення життя не лише окремих сімей, а й громади і суспільства в цілому. Це означає, що розвиток самоокупних об'єднаних територіальних громад в Україні є вагомим чинником успіху реформи місцевого самоврядування.

Доцільність теоретичного вивчення та методичних аспектів забезпечення шляхів вдосконалення організації діяльності та експортного розвитку місцевої громади зумовила актуальність проблеми та вибір теми дослідження.

Метою дослідження кваліфікаційної роботи є вивчення діяльності та визначення перспектив експортного потенціалу Трускавецької ОТГ.

Завдання кваліфікаційної роботи:

- дослідити теоретичні основи експортного розвитку об'єднаних територіальних громад;
- провести комплексне дослідження формування та реалізації експортного потенціалу Трускавецької територіальної громади;
- розробити напрями стратегії функціонування об'єднаних територіальних громад.

Об'єктом кваліфікаційної роботи виступає Трускавецька територіальна громада.

Предметом дослідження виступає діяльність місцевої громади та її експортний потенціал.

Для вибору перспектив розвитку досліджуваної місцевої громади використано сучасні методи оцінки можливості реалізації рекомендацій. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи: метод порівнянь і узагальнень, системний і логічний аналіз, метод економіко-статистичного аналізу децентралізації в Україні.

Джерела дослідження. Питання вивчення діяльності місцевих громад є предметом дослідження широкого кола дослідників. Основою дослідження теоретичних аспектів цієї концепції є праці вітчизняних вчених Наконечного В., Тихомирова Ю., Батанова О., Камінської Н., Варналія З., Муркович Л., Величка В., Донченко К., Желюк Т., Калініченко Є., Кампо В., Кравченко В., Куйбіди В., Негода В., Монастирського Г., Олійника Я., Орзіх М., Погорилко В., Фрицького О. та ін. Дослідники запропонували багато методів, прийомів та моделей щодо аналізу та вдосконалення діяльності місцевих громад. Інформаційною базою дослідження слугували законодавчі та нормативні документи, рішення, статистичні звіти, нормативні акти та звіти Трускавецької територіальної громади.

Практичне значення кваліфікаційної роботи полягає в тому, що теоретичні висновки та практичні рекомендації, що містяться в роботі, сформульовані та обґрунтовані з урахуванням сучасного стану реформи децентралізації та фінансових перспектив Трускавецької територіальної громади та можуть бути використані при виборі територій для територіальної громади. Розроблені пропозиції є раціональними, точними та цілеспрямованими, є результатом магістерської роботи та можуть бути реалізовані в діяльності Трускавецької ОТГ.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1. Сутність та інструменти розвитку територіальних громад

На сьогоднішній час децентралізація досягає найбільших обертів, тому дослідження сутності територіальної громади займає важливе місце в процесі виявлення, виокремлення, розробки та відбору ефективних знарядь розвитку. Адже громада є одним з найстаріших соціальних інститутів в історії піднесення людства. В умовах сучасної світової глобалізації, яка зумовлена досягненням науково-технічного прогресу, розвиток територій є основою підвищення конкурентоспроможності на міжнародному та національному рівні, а ще забезпечує суспільний добробут населення.

У зв'язку з цим потребує розуміння сутність основного суб'єкта місцевого самоврядування – територіальної громади як економічної категорії.

Розуміння цього поняття сформоване вітчизняною правовою ідеєю та відповідає сформованим міжнародним стандартам, при цьому, Конституцією України визначено категорію «територіальна громада» дещо по іншому, ніж європейською політичною традицією. Європейська хартія місцевого самоврядування трактує її як право і реальну здатність органів місцевого самоврядування регламентувати переважну частину справ держави та керувати нею. Таке регламентування здійснюється в межах закону, під власну відповідальність та в інтересах місцевого населення. В західній політико-правовій практиці увага приділяється не самому поняттю «територіальна громада» в нашому його розумінні, а дослідженню територіальних колективів, комун, місцевих співтовариств, тобто спільнот. Варто зауважити, що і радянська державницько-правова доктрина використовувала поняття територіальної громади, констатує її як

первинний суб'єкт місцевого самоврядування, та, при цьому, замінюючи правову природу її членів (на локальному рівні вони функціонували не просто як члени суспільства, а як жителі певної територіальної одиниці).

Термін «територіальна громада» можна сформулювати за допомогою концептуальних підходів та обґрунтувати наступним чином (табл.1.1.): [47, С. 165].

Таблиця 1.1

Дефініція поняття «територіальної громади» різними науковцями

<i>Автор</i>	<i>Формулювання поняття «територіальна громада»</i>
П. Гураль	історично сформована спільнота людей, яка окреслена спільними традиціями, культурою, цінностями
Дж. Хіллер	сукупність соціальних взаємодій, інтеракцій між індивідами, родинні стосунки, проживання на одній території, належність до певної соціальної групи, зв'язки соціального захисту та підтримки
Д. Барнс	як спільний, колективний споживач
Н. Руда, І. Видрін, А. Коваленко, М. Корнієнко, В. Кампо, Ю. Молодожен, А. Лелеченко, О. Васильєва, В. Куйбіда, А. Ткачук, М. Баймуратов, О. Батанов, І. Гурняк, О. Дацко	суб'єкт місцевого самоврядування
К. Іонассен (Jonassen), Д. Хіллері (Hillery), Я. Щепанський, Ю. Сурмін, Ю. Тихоміров, І. Бодрова	територіально-об'єднана сукупність людей, що формується на основі соціально-територіальних розбіжностей у специфічне соціальне утворення
П. Жук, В. Кравців, В. Кравченко	базова адміністративно-територіальна одиниця
Р. Парк	сукупність інститутів
В. Кравченко	суб'єкт цивільно-правових відносин, суб'єкт господарювання

Остром Е., лауреат Нобелівської премії в сфері економіки, розуміє під територіальними громадами чітко сформовані групи індивідуальностей, які визначивши правила користування спільним ресурсом, у відповідності до локальних умов, створюють довгострокові інституційні об'єднання для моніторингу використання ресурсу, вирішення конфліктів, адміністрування санкцій [29, С. 247]. На наш погляд, стимули та мотиви соціальної дії використання спільних ресурсів, які б могли задовільнити особисті потреби

суспільних суб'єктів. Маємо на увазі колективні економічні інтереси, представниками яких є територіальні громади.

Як видно з дослідження, науковці по різному визначають поняття «територіальна громада». На наш погляд, найбільш доречним на сьогодні є спільне розуміння цієї категорії, вивчаючи територіальну громаду комплексно, як сукупність ендо- та екзогенних взаємовідносин з відповідним розташуванням території, враховуючи при цьому часовий вектор розвитку та психологічні, соціальні, історичні умови еволюції (рис. 1.1).

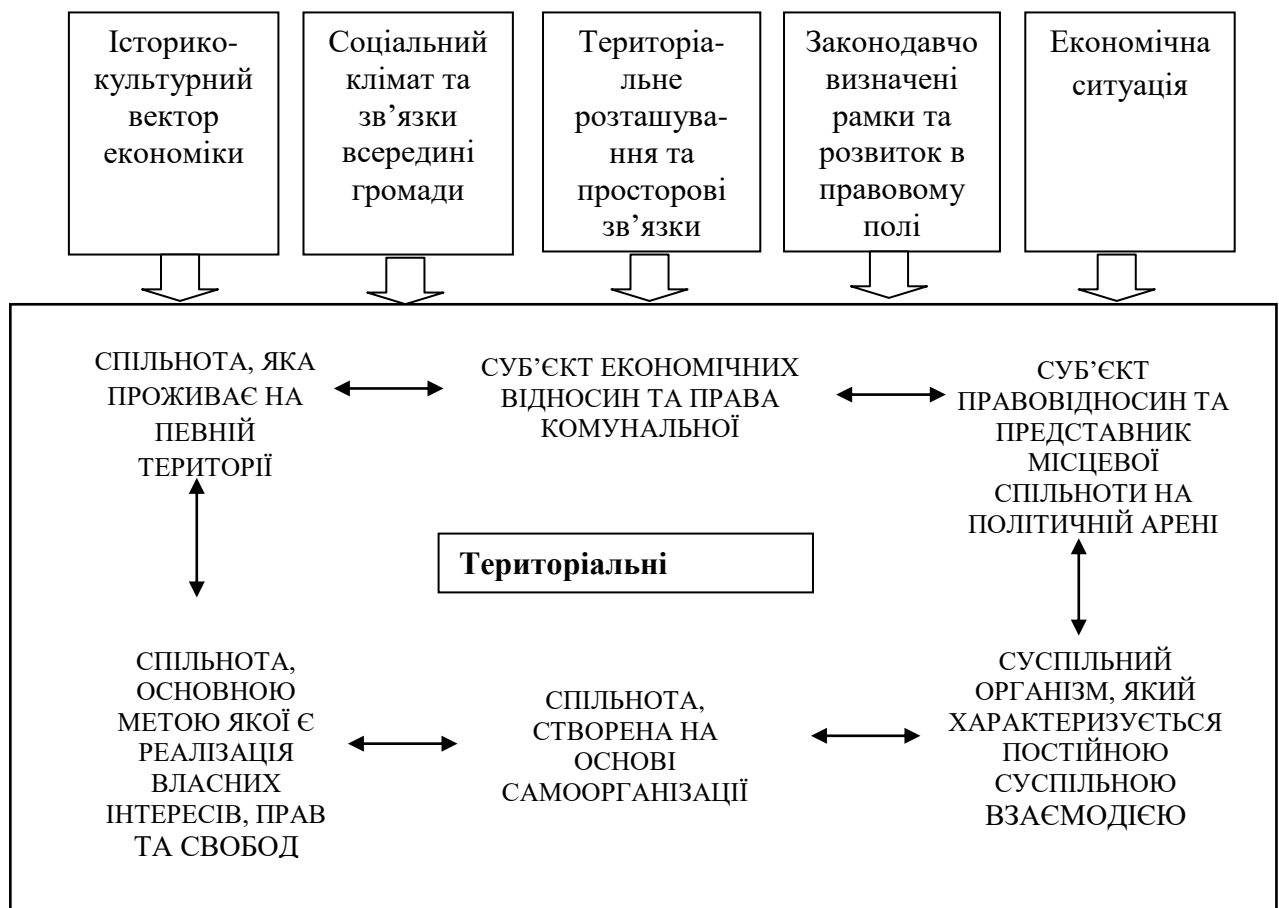

Рис.1.1. Узагальнення поняття «територіальна громада»

Таким чином, територіальна громада – це сформована природним чином спільнота людей, членами котрої є фізичні особи, що проживають, працюють або володіють нерухомим майном в межах території одного або декількох населених пунктів з єдиним організаторським центром, та яка

формулюється сукупністю постійних зв'язків та спроможністю реалізувати спільні інтереси, що стосуються питань власного життєзабезпечення та соціально-економічного розвитку, є представником локальної спільноти та власником комунального майна на визначеній території.

На підставі розгляду різних вчень розуміємо, що соціально-економічний розвиток територій формується на підставі єдності, доповненості та підвищеною роллю економічних чинників, які уособлюють ефективність зростання економіки та її стабільність, інтереси територіальної громади, а також передбачають зростання рівня життя населення. Сукупність таких складових соціально-економічного піднесення територіальної громади подано на рис 1.2, на якому окреслено взаємообґрунтований вплив економіки на роботу територіальної громади під дією стимулів, що можуть мати вирішальне значення при забезпеченні місцевого розвитку.

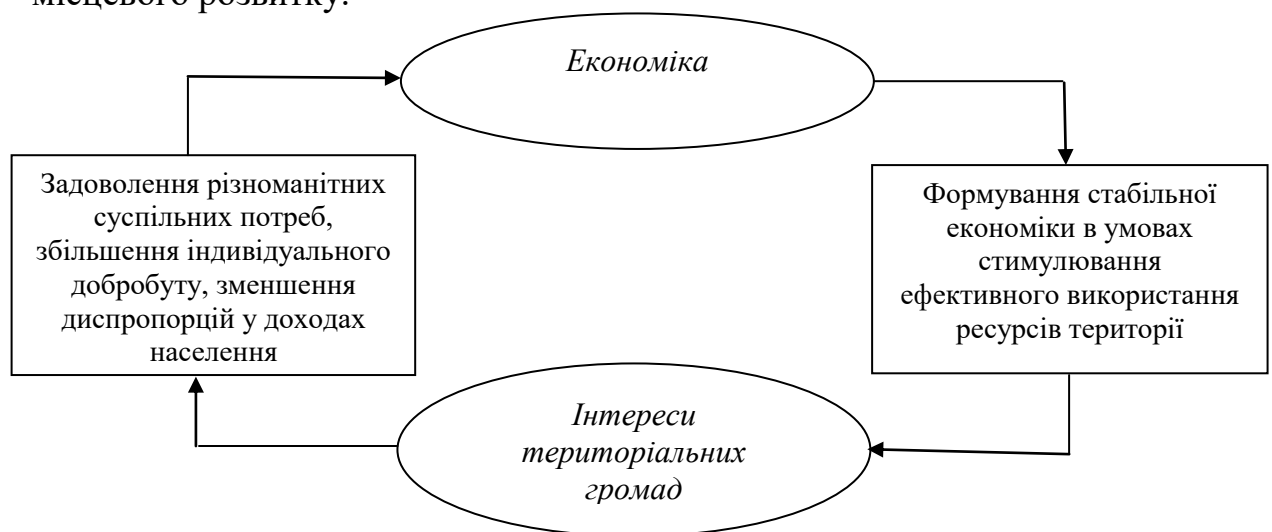

Рис. 1.2. Сукупність компонентів соціально-економічного розвитку об'єднаних територіальних громад

Джерело: [сформовано за 49, С. 256]

Розглядаючи поняття «територіальна громада» не можемо оминати поняття «стимул», «стимулювання» і ін. Енциклопедичний словник з економіки характеризує стимул як зацікавленість у вчиненні чого-небудь; спонукання до дії; спонукальна причина [10, С. 418 с.]. Таким чином,

стимули, з економічної точки зору, можуть сприяти позитивним діям, націлювати на одержання позитивного результату. Стимул є засобом впливу, тому в першу чергу представляють інтереси держави. Також суть стимулу полягає в заохоченні суб'єкта господарювання до будь-якої активної поведінки в соціумі. Таким чином є вибір кількох варіантів, а також спонукання до поведінки, яка з одного боку, стимулює зацікавленість держави та суспільства, а з іншого - вигідна самому суб'єкту. На наш погляд, поняття стимулювання розвитку в такому контексті, доцільно розглядати як систему, чи процес, що складається з переліку послідовних та взаємопов'язаних стадій від встановлення до етапу реалізації. Інструменти соціально-економічного розвитку територіальних громад на базі комплексного аналізу різноманітних наукових підходів щодо розвитку можна класифікувати на групи, що представлено на рис. 1.3.

Відповідно до наведеної схеми, інструменти стимулювання розвитку територіальної громади поділяються на такі основні групи: соціальна, організаційно-адміністративна та економічна.

Соціальна група представляє соціальні засоби вкладень в місцевий розвиток. Вони надаються у формі фінансової допомоги на реалізацію довготривалих соціальних програм, що спрямовані підвищенні рівня життя населення громади та зменшення соціального навантаження серед різних груп суспільства.

Організаційно-адміністративні інструменти спрямовані на формулювання правових та організаційно-економічних чинників середовища, яке відповідає завданням та принципам ринку соціально-економічного розвитку території. Сюди відносять нормативно-правову базу, на підставі якої регулюються принципи місцевого самоврядування територіальних громад на добровільній основі, створення основ для здійснення реформ адміністративно-територіального механізму та посилення впливу місцевого самоврядування.

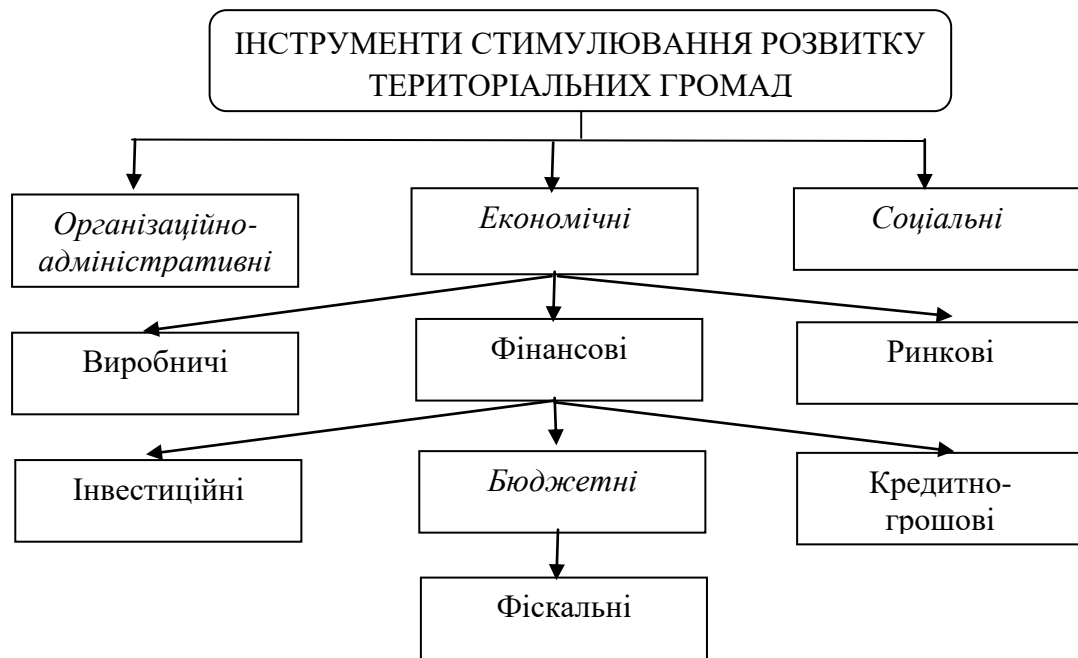

Рис. 1.3. Інструменти стимулювання соціально-економічного розвитку територіальної громади

Джерело: [5, С. 148; 26, С. 133]

До економічних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку громад належать виробничі, ринкові та фінансові. Інструменти ринкових засобів доцільно застосовувати для стимулювання попиту на товари, що виробляються чи пропонуються для реалізації в регіоні. Виробничі інструменти направлені на координацію діяльності суб'єктів у виробничій сфері при виконанні наукового, науково-технічного та інноваційного функціонування та для кооперації різних видів суб'єктів діяльності. В умовах децентралізації інструменти фінансових важелів виступають як одна з найважливіших груп. Вони класифікуються на інвестиційні, кредитно-грошові та бюджетні. Бюджетні інструменти стимулювання розвитку територіальних громад визначають бюджетно-видаткову та фіскальну політику [27, С.144]. Бюджетні інструменти включають фіскальні інструменти, за допомогою яких урядові органи влади та управління регулюють надходження коштів до бюджету. За допомогою цих інструментів можна управляти бюджетними фінансовими ресурсами на

рівні місцевому та зменшувати наявні соціально-економічні або територіальні диспропорції [40, С. 129]. Головні види бюджетних інструментів показано на рис. 1.4.

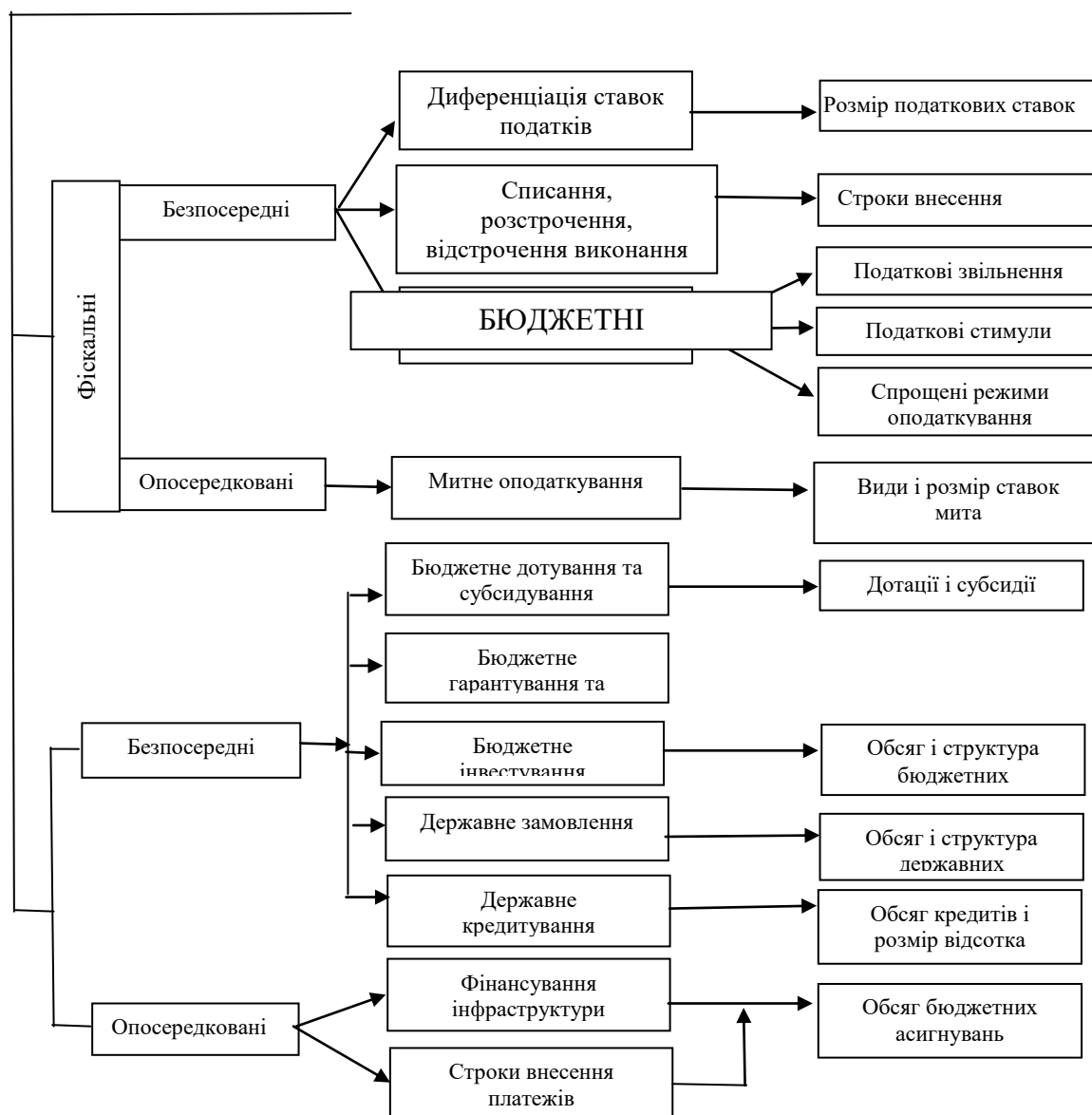

Рис. 1.4. Види бюджетних інструментів розвитку територіальних громад

Джерело: побудовано на основі [18; 21; 41;]

Щоб забезпечити соціально-економічний розвиток територіальної громади бюджетно-видаткова політика користується прямими, а податкова – непрямими методами, які можуть таким чином безпосередньо чи опосередковано мати вплив на економіку території. Поряд з інструментами бюджетно-видаткової політики для підтримки місцевого розвитку виділяють

субсидії та дотації, які використовуються для підтримки суб'єктів господарювання через подолання технологічного розриву основних секторів промислового комплексу та зростання конкурентоспроможності господарства регіону [53, С.118].

Отримання державних гарантій по кредитах полегшує доступ суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів, а також зменшує витрати на оплату процентів за банківську позику [40, С.133]. Гарантії державних позик переважають порівняно з субсидіями, оскільки розвиток економіки відбувається без прямої витрати бюджетних коштів. В наступному дослідженні зазначається [21, С. 128.], що такі гарантії, з однієї сторони, сприяють розвитку функціонування постачальницьких структур, а також суміжних підприємств. З іншої сторони, порушення термінів оплати підприємством-позичальником вартості кредиту та відсоткової ставки за користування ним, призводить до зростання державних витрат на відшкодування таких кредитів інвесторам. Деякі провідні фахівці вважають найефективнішим бюджетним інструментом бюджетні інвестиції.

У своїх дослідженнях Дем'янишин В.Г. зазначав, такі інвестиції використовуються «у першу чергу для структурної перебудови економіки, створення потужної матеріально-технічної бази, для соціально-культурної сфери, оборони країни та управління», таким чином впливаючи на економічний розвиток та соціальне забезпечення регіонів [8, С.35]. Такі інвестиції окреслені виданими з державного бюджету допомогоюми локальним бюджетам на відповідні напрями, виконання заходів щодо соціально-економічного зростання територіальних громад, обґрунтування особливостей розвитку регіону. Методом прямого впливу на розвиток територій в соціально-економічному напрямі мають урядові замовлення. Зазвичай вони визначаються за допомогою купівлі продукції для державних потреб, яка здійснюється урядовими замовниками в територіальних межах

держави за рахунок бюджетних джерел фінансування та урядових позабюджетних фондів [13, С. 48].

Основним функціями, які реалізує державне замовлення в економіці територіальних громад:

1) виробничо-споживча діяльність. Проявляється вона таким чином: державне замовлення дає можливість задовольнити потреби в товарах, роботах чи послугах у відповідних обсягах та з потрібною якістю. Все це забезпечує постійні економічні зв'язки з участю урядових органів влади та правління в регіоні;

2) функція стимулювання проявляється в тому, що державне замовлення є провідним бюджетним знаряддям підтримки підприємств промисловості, створення придатних інвестиційних умов, збереження та забезпечення робочих місць, збільшення бази оподаткування при умовах проведення дієвої державної політики. Виконання державних замовлень скеровано на отримання найбільшого ефекту (до прикладу, збільшення фіскальних надходжень до бюджету, підвищення зайнятості населення і ін.) забезпечуючи необхідний обсяг та якість робіт;

3) функція регулювання ціни. При такій функції державні замовлення, маючи вплив на рівень цін в державних закупівлях, можуть непрямо впливати на зміну цін в економіці загалом. Це дає можливість державним органам влади та управління віддалено мати вплив на процеси ціноутворення в економіці за рахунок мінімізації ступеня інфляції та частки високих цін;

4) контрольно-облікова діяльність - тісно пов'язана з необхідністю утворення результативної системи контролю витрати бюджетних коштів. Основою ефективності такої функції є дотримання бюджетної рівноваги;

5) функція стратегії розвитку. Напрями соціально-економічного розвитку громад в короткотерміновій перспективі здійснюється за сприянням бюджетного методу державних замовлень та може визначатися і

коригуватися з щонайменшими втратами для громади. Як зазначено в дослідженнях науковців, призначення локальних бюджетів в соціально-економічному зростанні громад у великій мірі залежить від фіскальної політики країни [25].

В загальних доходах бюджету податкові надходження становлять значну частку. Це можна пояснити тим, що територіальна громада має різну фіскальну базу, яка може відрізнятись розміром зібраних локальних та загальнодержавних фіскальних надходжень, частина котрих відповідно до вимог закону про державний бюджет направляється до місцевих бюджетів, формулюючи фінансове забезпечення їх соціально-економічного розвитку. Управління соціально-економічним розвитком громади через регулювання податкових надходжень до бюджетів на місцях розглядає методи безпосереднього та опосередкованого впливу фіскальної політики на діяльність громад. Ці методи не є прямими й, з одного боку, можуть характеризувати перерозподіл дохідної частини підприємств на користь держави, що регламентується фіскальним законодавством [14, С. 350], з іншого ж боку дають можливість диференціювати ставки податків, списувати податкові зобов'язання, розтерміновувати і відтерміновувати їх виконання, надавати податкові пільги та податкове стимулювання різноманітних видів економічної практики, та митне оподаткування.

Відповідно до завдань регіонального розвитку органи місцевого самоврядування, стимулюючи соціально-економічні процеси в територіальних громадах, можуть самостійно встановлювати ставки відповідних податків і зборів. Так, за Податковим кодексом України місцеві ради в межах повноважень вирішують питання щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки), збору за місця для паркування транспортних засобів і туристичного збору [39]. Незважаючи на те, що вони не мають повноважень ухвалювати рішення про встановлення ставок або зміну порядку адміністрування

загальнодержавних податків і зборів, ставки та строки внесення платежів за такими податками можна віднести до фіскальних (податкових) інструментів забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад, тому що від них залежить величина доходів місцевих бюджетів, а це, в свою чергу, впливає на обсяг видатків, які спрямовуються на забезпечення місцевого розвитку. До фіскальних інструментів стимулювання соціально-економічного розвитку територіальних громад належать податкові звільнення, податкові знижки (вирахування), податкові кредити, знижена ставка податків, податкова амортизація та спрощені режими оподаткування (податкові канікули) [35, С. 155]. Визначені інструменти спрямовуються на забезпечення підвищення інвестиційної та інноваційної активності підприємств, а також їх набір може відрізняється різними країнами світу в залежності від обраної державою стратегії у сфері стимулювання економіки. Обґрунтованість та умови їх використання є предметом скрупульозних досліджень низки зарубіжних та вітчизняних вчених. Така увага дослідників до цієї теми визначається тим, що всі вищезазначені інструменти фіскальної політики мають свої переваги та недоліки та здатні при забезпеченні конкретних умов ефективно впливати на соціально-економічний розвиток територій.

Отже, результати проведеного аналізу наводять на висновок, що соціально-економічне зростання територіальної громади в сучасних умовах формування ринкових взаємовідносин становить послідовний процес, що відповідає пріоритетам держави, забезпечує таким чином зростання доходів регіону та супроводжується удосконаленням умов проживання людей за рахунок забезпечення матеріальними та суспільними (освіта, медицина, безпека життєдіяльності тощо) благами.

1.2. Формування експортного потенціалу як інструменту розвитку експортної діяльності підприємства

В сучасних умовах ріст конкуренції збільшується та швидкими темпами розвивається міжнародна торгівля. Це в свою чергу веде до збільшення імпорту та експорту потоків продукції та послуг у світі. Розвиток експортної діяльності в Україні зростає, а формування експортного потенціалу вітчизняних підприємств стає одним із вагомих факторів успішного зростання національного експорту. Для багатьох підприємств конкурувати за кращі позиції на ринках збуту стає дедалі важче, а деякі з них завдяки стабільним конкурентним прерогативам розвиваються і досягають більшого прибутку, ніж потенційні конкуренти. Якщо розглядати умови конкурентоздатності в експортній діяльності, то варто зауважити, що переважну роль тут відіграє формування саме експортного потенціалу суб'єкта господарювання.

Характерною рисою сучасної економіки є пришвидшення розвитку світового господарства. Поряд з розвитком світового господарства експортна діяльність також не стоїть на місці. В сучасних умовах зростання та вдосконалення економічних та глобалізаційних процесів, визначення поняття «експортної діяльності підприємства» вже не є настільки новим. Розуміємо, що неможливо розглядати експортну діяльність підприємства без вивчення її розвитку. Він характеризується як постійне збільшення обсягів здійснення експортних операцій, яке насамперед пов'язане з оптимізацією вдалого розподілу експортного потенціалу підприємства.

Темі дослідження експортного потенціалу присвячено багато наукових праць, проте, незважаючи на таку велику кількість цих робіт, проблема систематизування підходів до визначення експортного потенціалу підприємства та напрямів його розвитку все ще існує. Необхідним є постійне теоретичне обґрунтування вже існуючих та пошук нових методів

формування експортного потенціалу підприємства, що залишається актуальним і на сьогоднішній день.

Адже така дифініція, як експортний потенціал, дає можливість пояснити у повній мірі поняття експортної діяльності підприємства. Саме експортний потенціал найбільш повно характеризує перспективи розвитку експортної діяльності, визначає ступінь готовності до розширення експортної діяльності підприємства та надає змогу зробити оцінку ефективності здійснення експортної діяльності на підприємстві.

Поняття експортного потенціалу не може бути розглянуте однобічно, адже тлумачення цієї категорії потрібно користуватися різними підходами. Саме такий всебічний аналіз цього терміну дозволить повністю визначити сукупність чинників, що можуть мати вплив на реалізацію експортного потенціалу.

Узагальнюючи проаналізовану інформацію щодо підходів до визначення поняття експортного потенціалу підприємства, доцільно систематизувати перелічені підходи у вигляді схеми, поданої на рис. 1.5.

Представлені підходи до формулювання дефініції експортного потенціалу, враховуючи внутрішні чинники підприємства, дають можливість проаналізувати ресурсний потенціал підприємства шляхом наявності у нього відповідної кількості якісних ресурсів. Таким чином, підприємство, яке володіє необхідним ресурсним запасом, буде формувати такий експортний потенціал, що буде відповідати умовам зростання ефективності експортної та зовнішньоекономічної діяльності підприємства загалом.

Представлені підходи до формулювання дефініції експортного потенціалу, враховуючи внутрішні чинники підприємства, дають можливість проаналізувати ресурсний потенціал підприємства шляхом наявності у нього відповідної кількості якісних ресурсів. Таким чином, підприємство, яке володіє необхідним ресурсним запасом, буде формувати

такий експортний потенціал, що буде відповідати умовам зростання ефективності експортної та зовнішньоекономічної діяльності підприємства загалом.

Рис. 1.5. Класифікація підходів визначення поняття «експортного потенціалу»

Джерело: складено на основі [12, С.163; 16, С.31; 38, С.107]

Функціональний підхід до формулювання поняття експортного потенціалу сприяє тлумаченню експортного потенціалу як можливого приросту експортних операцій через виконання структурними підрозділами підприємства конкретних функцій, які, завдячуючи синергічному ефекту дадуть підприємству змогу удосконалювати експортну діяльність, реалізуючи поряд з цим експортний потенціал.

Підходи до дефініції експортного потенціалу, враховуючи зовнішні чинники підприємства, уособлюють оцінку експортного потенціалу як варіант зміни середовища підприємства, в якому воно знаходиться. Якщо аналізувати ці підходи з боку галузі, де підприємство реалізує експортну діяльність, то тут можна пояснювати експортний потенціал як можливість цього підприємства впливати на співвідношення частки ринку між досліджуваним суб'єктом господарювання та фірмами-конкурентами. Таким чином, використання експортного потенціалу впливає на нарощування

обсягів виробництва експортної продукції, оптимізуючи при цьому поведінку з покупцями, завойовуючи при цьому більшу частку ринку та видозмінюючи конкурентну структуру галузі.

Враховавши тісний зв'язок між експортним потенціалом та експортною діяльністю підприємства, можемо стверджувати, що кожен із цих складових експортного потенціалу відіграє не менш важливу роль у розвитку експортної діяльності. До прикладу, за допомогою виробничого потенціалу можна досягти необхідного обсягу реалізації продукції на експорт. Трудовий потенціал натомість надає можливість використовувати трудові ресурси, необхідні для виробництва, збуту та реалізації продукції. Природно-ресурсний потенціал в свою чергу має вплив на рівень забезпечення підприємства усіма необхідними для експорту продукції ресурсами. Маркетинговий потенціал сприяє підвищенню ефективності збуту товарів, дає можливість знайти потрібний ринковий сегмент та задовольнити вимоги споживачів продукції. Інноваційно-інвестиційний потенціал відбивається на можливості розробки та виробництва нових товарів, що мають найбільшу популярність для експорту.

Вважаємо за доцільне представити взаємовідношення між факторами та елементами експортного потенціалу, а також їх вплив на експортну діяльність (рис. 1.6.).

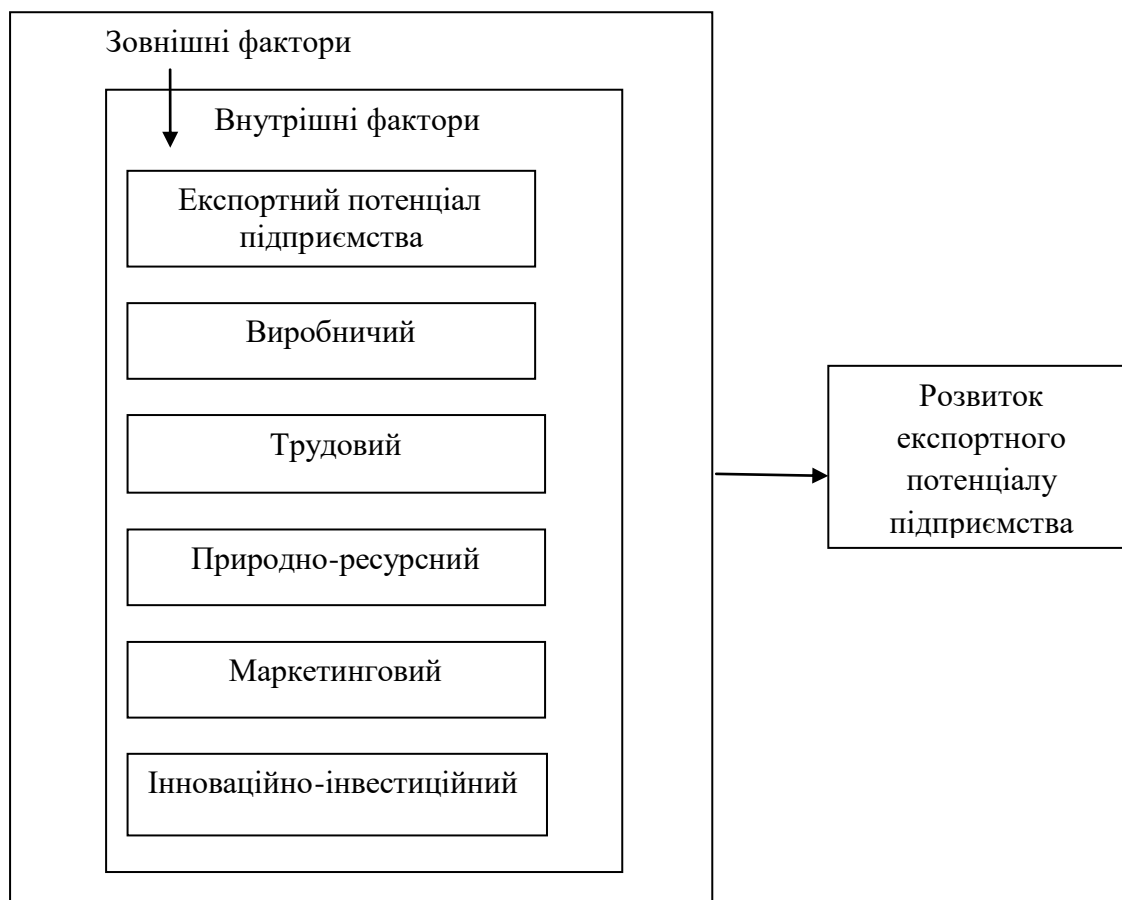

Рис. 1.6. Вплив експортного потенціалу на експортну діяльність фірми

Джерело: [56, С.123]

Як видно з рисунку, експортний потенціал прямолінійно та логічно впливає на експортну діяльність підприємства. На підставі проведеного аналізу підсумовуємо, що розвиток експортної діяльності будь якого суб'єкта господарювання можливий лише за рахунок реалізації експортного потенціалу, що, своєю чергою, потребує наявності вищеперелічених елементів для результативного відтворення стратегії підприємства.

Таким чином, проаналізувавши підходи щодо визначення експортного потенціалу та його елементів, слід акцентувати на тому, що така економічна категорія правильно представлена тоді, коли є відомими всі фактори, що мають найбільший вплив на формування експортного потенціалу. Означення факторів, що впливають на формування експортного потенціалу підприємства, дає можливість повною мірою охарактеризувати можливості і

переваги підприємства у здійсненні ним зовнішньоекономічної діяльності та визначити рушійні сили, які будуть мати найбільший вплив на формування експортної стратегії суб'єкта господарювання.

Поняття «фактор» уособлює рушійну силу кожного процесу, що характеризує його характер чи окремі риси явища, що аналізується [37, С.225]. Систематизації підходів до визначення експортного потенціалу показує, що фактори формування експортного потенціалу будь-якого підприємства класифікують на внутрішні та зовнішні.

Л. Піддубна та К. Іванієнко зазначають, що «внутрішні фактори формування експортного потенціалу ґрунтуються на ресурсній теорії фірм, а зовнішні – на теорії промислової організації» [38, С. 105]. Так, внутрішні чинники впливу на експортний потенціал пов'язують з ресурсним забезпеченням підприємства. Таким чином, маючи в наявності певний набір матеріальних та нематеріальних ресурсів, підприємство може реалізовувати свої стратегії, які мають вплив на підвищення ефективності експортної діяльності фірми.

Вплив зовнішніх факторів на експортний потенціал здійснюється через фактори макросередовища підприємства. До таких факторів відносять економічні, соціокультурні, політичні, екологічні та правові. Переважна більшість підприємств не мають можливості контролювати ці фактори, вони можуть лише адаптуватися до їх зміни, щоб надалі бути постійним учасником ринкових відносин. Такими важливими факторами, як торговельні бар'єри, лояльність політичної системи до здійснення зовнішньоекономічних операцій, правові норми чи екологічні вимоги, можна впливають на процес формування експортного потенціалу підприємства. До того ж важливим фактом порядку аналізу чинників, що впливають на експортний потенціал. Спочатку підприємство враховує зовнішні фактори: цей етап є важливим, оскільки здійснюється аналіз

ступеня сприятливих умов, в яких перебуває підприємство, для здійснення експортної діяльності.

У зв'язку з тим, що підприємство не зможе контролювати та впливати на зовнішні чинники, важливо зрозуміти, чи можливий експортний потенціал за існуючих зовнішніх умов функціонування підприємства. Якщо ж економічне становище в країні сприяє розвитку експортної діяльності, не гальмує її, надає квоти, то логічно, що експортний потенціал суб'єкта господарювання має можливість розвиватися. Після аналізу зовнішніх факторів потрібно проаналізувати внутрішні фактори підприємства – ресурсне забезпечення, маркетингові можливості, які враховуватимуть зовнішні можливості функціонування фірми. Класифікацію факторів, що мають вплив на формування експортного потенціалу підприємства, вважаємо за доцільне показати у вигляді наступної схеми (рис. 1.7.)

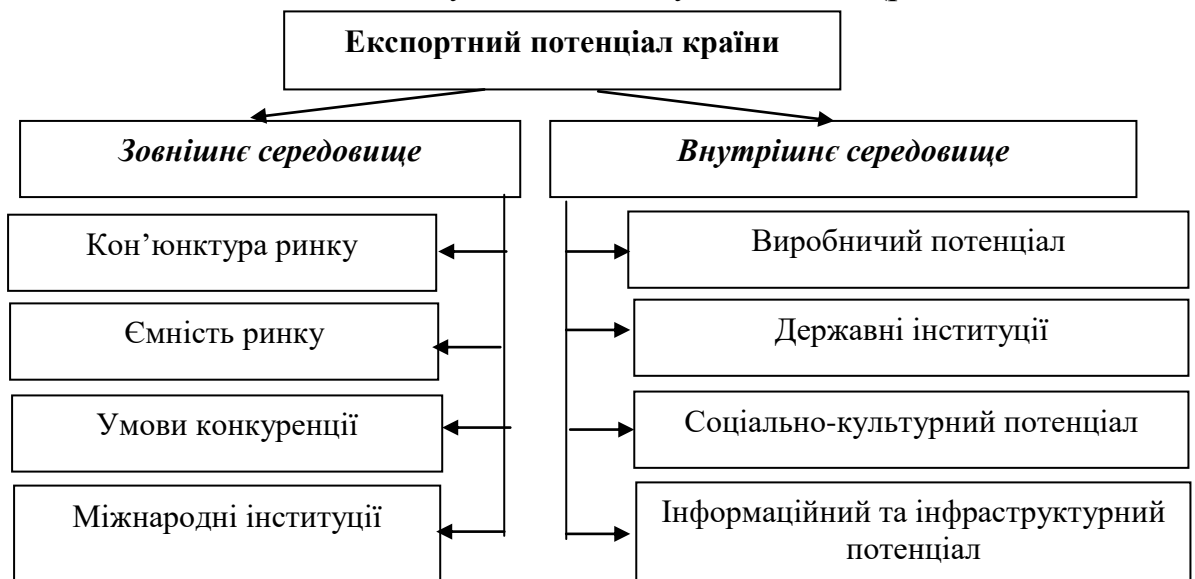

Рис. 1.7. Фактори, що впливають на експортний потенціал підприємства

З вище проаналізованого бачимо, що перелічені зовнішні та внутрішні фактори впливають на кожен елемент експортного потенціалу. В свою чергу, вплив цих різноманітних факторів на формування, розвиток та використання експортного потенціалу може змінювати безпосередньо і саму експортну діяльність конкретного підприємства.

Структура формування експортного потенціалу включає усебічні потенціали розвитку підприємства. Так, Л. Піддубна та О. Шестакова [37, С.228] формують внутрішні фактори з активів пропозиції, що, відповідно до сучасної теорії факторів виробничого порядку, створюють ресурсну основу для будь-якого виду економічної діяльності суб'єкта господарювання: його природно-ресурсний, трудовий, управлінський, виробничий, технологічний потенціали.

Натомість Є. Шелест [6, с. 97] в своїх дослідженнях в якості структурних частин експортного потенціалу подає маркетинговий, організаційний, фінансовий, виробничий, інноваційний, інформаційний та трудовий потенціали.

М. Швецова [55, С. 9] підкреслює в структурі експортного потенціалу інноваційний, інфраструктурний, організаційно-управлінський, інтелектуальний, маркетинговий, інвестиційний та виробничий.

Базуючись на аналізі інформації з перелічених наукових праць, можна зробити узагальнення структурних елементів експортного потенціалу до таких груп: природно-ресурсний потенціал, виробничий потенціал, трудовий потенціал, маркетинговий та інноваційно-інвестиційний потенціал.

Таким чином, за результатами вивчення підходів до тлумачення експортного потенціалу підприємства та факторів, які впливають на формування експортного потенціалу, ми дійшли висновку, що представлені підходи мають місце на існування, а також можуть бути застосовані на практиці. Їх систематизування надало нам змогу визначити фактори, що можуть впливати на формування експортного потенціалу, а також обґрунтувати прямий зв'язок факторів зовнішнього і внутрішнього порядку з розвитком експортної діяльності підприємства.

1.3. Зарубіжна практика функціонування територіальних громад

Початком історії децентралізації держави вважають відомий диспут між французьким вченим-економістом Жаном Боденом та німецьким правознавцем, теоретиком державного будівництва Йоганном Альтузіусом. Наприкінці XVI ст. Ж. Боден сформував теорію незалежної монолітної держави, в якій окреслив абсолютизм в усій Європі. Таким чином, неподільну монолітну державу Європи до кінця XIX ст. вважали за ідеальну модель державної організації [33, С.118].

Ідеї, які були протилежні вченням Бодена, розроблені Й. Альтузіусом близько 1600 р. Ними він обґрунтував ідею федеральної урядової організації. Основною аксіомою його вчення було те, що суверенним повинен бути саме народ, а не монарх. Регіональна ж влада на відміну від центральної зобов'язана мати якнайбільше повноважень та прав для вирішення проблем організації належного рівня життя відповідних громад на підставі принципу субсидіарності. Проте реалізація цих ідей повним обсягом стала припустимою лише в середині XX ст. з виникненням ідеї субсидіарності, суть котрої полягала в тому, що саме правові, адміністративні функції країни та органів локального самоврядування мають бути розділені. Держава має право втручатися у роботу громади тільки тоді, якщо вона нездатна реалізувати функції місцевого самоврядування. До того ж держава повинна надати гарантії на право територіальної громади одноосібно розв'язувати питання місцевого значення, а також захищати громадянські свободи.

В сучасних умовах у світі немає ніякої універсальної моделі або методології, які б можна застосовувати в Україні без змін в повному обсязі. Різноманітні історичні умови світового розвитку сприяли формуванню кількох моделей побудови місцевого самоврядування, своєрідними ознаками котрих є різновиди та форми співпраці органів місцевих

самоврядувань з органами державної влади. Сьогодні в європейських країнах виокремлюють три провідні моделі місцевого самоврядування, що сформувалися під час муніципальних змін, а саме: англосаксонська, континентальна, змішана.

Основними характеристиками перелічених моделей місцевого самоуправління є наступні (табл.1.2.)

Таблиця 1.2.

Головні ознаки моделей місцевого самоврядування [2; 3; 4]

Модель місцевого самоврядування	Країни, що використовують	Характеристика моделі
Англосаксонська	Великобританія	Високий рівень автономії місцевого самоврядування, виборність та контроль з боку населення. Відсутність на місцях спеціальних державних уповноважених, на яких покладена функція контролю над органами місцевого самоврядування. Відсутність місцевих адміністрацій (органів державної влади на місцях)
Континентальна	Франція, Італія, Іспанія, Бельгія, Нідерланди, Польща, Болгарія	Поєднання прямого державного управління і місцевого самоврядування. Певна ієрархія системи управління, в якій місцеве самоврядування є ланкою в порівнянні з державною владою. Обмежена автономія місцевого самоврядування, наявність на місцях спеціальних державних уповноважених, які контролюють органи місцевого самоврядування
Змішана	Німеччина, Австрія	У деяких ланках місцевого самоврядування виборний орган може бути і ланкою муніципального управління, і представником державної адміністрації

Джерело: [41; 25; 18]

Конкретна побудова взаємозв'язків між центральною та владою на місцях, навіть в межах конкретної однієї моделі, має власні специфічні ознаки, що обумовлені специфікою законодавства, історичними, національними чи релігійними особливостями. Не дивлячись на існування різноманітних моделей розвитку місцевого самоврядування та наявність національних особливостей в перерозподілі повноважень між локальною та центральною владою, є спільні ознаки, які описують процеси

децентралізації в європейських країнах. В сучасних умовах виокремлюють п'ять фундаментальних характеристик, що властиві децентралізації в європейських країнах (рис. 1.8).

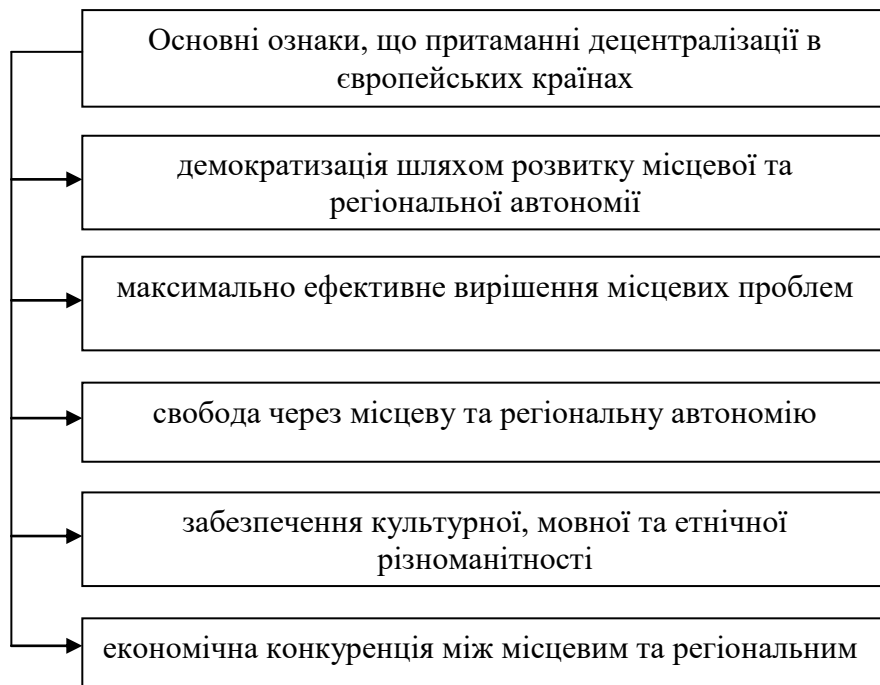

Рис. 1.8. Ознаки, що притаманні децентралізації в європейських країнах

Закордонний досвід підтверджує значення децентралізації для країн, які знаходяться на стадії вагомих змін в системі регулювання соціальних відносин. Потрібно зазначити, що для держав перехідного періоду децентралізація можуть бути дієвим способом перетрубації суттєвих рекомендацій суспільства та має потужний потенціал для перспектив місцевого розвитку.

Дослідимо більш ретельно досвід проведення децентралізації в країнах Сходу та Заходу Європи, а саме Італії, котра реалізувала такі реформи в середині XX ст., та Польщі та Латвії, що мали довготривалий досвід централізованого управління.

За результатами проведення реформування громадської влади в Італії відбулося становлення трирівневої системи організації влади в країні: регіон – провінція – комуна.

Витрати на забезпечення функціонування освіти, системи здоров'я, транспортної сітки, цивільної авіації, надання управлінських послуг для промисловості та бізнесу зосереджено в бюджетах регіону. До компетенції регіонів належить також проблеми територіального планування і розвитку. Для належного здійснення особистих повноважень регіони мають бути забезпечені достатніми ресурсами, до яких належать власні ресурси (в першу чергу це податки та інші надходження, величина та кількість яких встановлює регіональна рада), також і кошти в межах рівномірного розподілу фондів, що забезпечуються конкретно державою для підтримки розвитку економіки та зменшення суспільних та економічних дисбалансів.

На повноваження провінцій припадає допомога на розвиток громадського транспорту, авторизація та контролювання приватного транспорту, ремонт дороги в межах провінцій та супровідна інфраструктура, догляд за інфраструктурою середньої освіти, розвиток економіки, в т. ч. центри працевлаштування, центри надання громадських послуг, розвиток культури, туризму та спорту. Особливим завданням провінції є допомога в розвитку співробітництва та налагодження партнерства між комунами. Основними завданнями комун є впровадження та нагромадження місцевих податків, регулювання практики тутешньої поліції, установ охорони здоров'я, початкової та середньої освіти, громадського транспорту, надавання соціальних послуг на локальному рівні, отримання дозволу на торгівлю, збір та переробку сміття, розвиток місцевої транспортної інфраструктури та освітлення вулиць, доступне соціальне житло [9, С. 9].

Територіальні органи влади Італії мають право самостійно утверджувати податки та збори на місцях, які є важливим осередком

фінансування локальних потреб. Італія - розвинена країна світу, для якої характерним є різноманітність місцевих податків, до яких відносять:

1) прями податки (на нерухоме та рухоме майно, для власників транспортних засобів, на професію, податок екологічний);

2) прями податки на доходи (на прибуток підприємств та прибутковий);

3) податки на спадщину та дарування;

4) податки непрямі на продаж (роздрібний продаж, продаж спиртних напоїв, використання електроенергії та газу, податки на бензин, тютюн та спиртні напої), мито та збори. Як демонструє практика, італійська модель державної децентралізації показала дієву практику та вплинула на підвищення результативності використання бюджетних фондів, добросовісне надання публічних послуг, збільшенню економічної активності на рівні регіону.

Потреба децентралізації в Польщі з'явилася через масштабні процеси лібералізації та виконання ринкових реформ. Метою такої потреби було першочергове забезпечення незалежної діяльності кожного регіону, утворення більш результативних та прозорих політичних інститутів, а також підвищення ролі інститутів громадянського суспільства.

В Польщі реформа децентралізації проходила в кілька етапів. Першим етапом було утворення гмін, а саме територіальних громад. Гміною може виступати село, місто, кілька сіл або квартал міста. Другий етап був направлений на формування вищих рівнів: повітів та воєводств. Таким чином, з 1999 р. до сьогодні в Польщі сформовано 16 воєводств замість 49. Внаслідок цього, в державі змінився розподіл прав та обов'язків між центральними та місцевими органами влади. Протягом реформи була скорочена теж кількість урядових службовців, що позитивно позначилося на зменшенні витрат бюджету на управління. Окрім того, відбулася реформа механізму перерозподілу податкових асигнувань між державним та локальними бюджетами.

Сьогодні у місцевих бюджетах акумульовано близько 40% прибуткових податків та майже 7% прибутків від корпоративних податків, і ще 100% податків на нерухомість. Під час проведення децентралізації в Польщі основою була співпраця регіонів, що включала утворення вільних економічних зон та надання підтримки одного регіону іншому при умові профіциту та дефіциту бюджету. Серйозними наслідками здійснення адміністративно-територіальної реформи було відокремлення влади та бізнесу, що давало гарантії кожному громадянину для вільного здійснення на вигідних умовах підприємницької діяльності. Результатом здійснення децентралізації стало чітке відокремлення функцій та повноважень між місцевою та державною владою.

Головними цілями польського уряду були зовнішня політика, розробка стратегії напряму розвитку держави, національна безпека та оборона. Перед місцевою владою постали доручення управління власними справами, як-от: регіональний економічний розвиток, розпорядження бюджетними надходженнями та майном територіальної громади, організація незалежного фінансового господарства та наближення систем надання послуг до населення громади. Отже, на теперішній день основними повноваженнями та фінансовими ресурсами в Польщі керують на рівні гміни. Експерти погоджуються в тому, що саме громадам треба надати можливість розв'язувати питання свого функціонування. Заходи, які були проведені урядом Польщі в напрямі децентралізації, посприяли збільшенню державних інвестицій, розвиток малого підприємництва та громадянського суспільства в межах адміністративно-територіальних одиниць, що, своєю чергою, мало позитивний вплив на умови проживання членів територіальної громади та призвело до їх суттєвого покращення.

Слід зазначити, що проведення цих децентралізаційних змін у Польщі дало серйозний позитивний поштовх не тільки для розвитку місцевих спільнот, але й самої країни в цілому. Адже, на думку експертів, на сьогодні

Польща є найбільш привабливою в інвестиційному плані країною поряд з іншими країнами Східної Європи, а основні її інвестори – це Європейський Союз, компанії з США, Франції та Німеччини. Цікавим для досліджування є досвід здійснення децентралізаційної реформи в країнах – колишніх республіках Радянського Союзу, насамперед, у країнах Прибалтики. Важливість таких досліджень обумовлюється подібністю умов початку реформ та здатністю запозичити якнайкращий досвід та уникнення допущених неточностей. Початок реформування в Латвії характеризувався тим, що експерти з державного управління припускали, що країна має пройти через суттєві зміни в законодавстві щодо державної служби, модифікація інституцій державного управління, покращення політичного управління, впровадження процедури участі громадськості для прийняття урядових рішень [58, с. 2].

В Латвії у 2009 році завершилася реформа децентралізації, яка включала три першочергові напрями: правовий, адміністративно-територіальний та фіскальний. Також звернемо увагу на те, що кожен напрям цього реформування проводився розділено, а механізми його виконання не погоджувалися з іншими напрямками. Початок правничої реформи в Латвії ознаменувався прийняттям в 1994р. законодавчого акту «Про місцеве самоврядування», який розкривав сутність, першочергові права та обов'язки, а також фінансову базу локального самоврядування. Аналізуючи адміністративно-територіальну реформу, доцільно відмітити, що, недивлячись на невеликі розміри території держави, для Латвії з початку реформи був характерний нерівномірний розвиток її територій та регіонів. Модель адміністративно-територіального ладу тодішнього часу була спадком, отриманим від Радянського Союзу, а її подрібненість заважала процесу уніфікації передачі повноважень.

Основною метою здійснення адміністративно-територіальної реформи було створення адміністративних територій, керівництвом яких займалося

місцеве та регіональне самоврядування. При такій децентралізації можна економічно розвиватися і забезпечувати надання якісних послуг громаді [58, С.3]. Проте процес запровадження адміністративно-територіальної реформи проходив із значними труднощами. В першу чергу ці труднощі пояснювалися небажанням дрібних громад об'єднуватися. Протягом перших шести років реформи було створено лише 20 об'єднаних громад. До цього ж упущенням з боку держави стало те, що не було затвердження чітких правил щодо формату та критеріїв об'єднання. Це вплинуло на те, що нові громади хоч і утворювалися, але були нездатні виконувати необхідні функції.

Що стосувалося фінансової реформи, то протягом 1995-1998 рр. було прийнято закони «Про бюджети самоуправління» та «Про фінансове вирівнювання ресурсів самоуправління». В сучасних умовах основними джерелами надходжень до місцевих бюджетів Латвії є фіскальні, доходи з державного бюджету, місцеві мита, взаєморозрахунки місцевих спільнот, плата від послуг. Основну питому частку в структурі прибутків займає податок із доходів фізичних осіб, який розподілений між державним та місцевими бюджетами. Вагому частку займає також податок на нерухомість, який розраховується, виходячи з кадастрової вартості. Бюджетне вирівнювання діє з 1995 р., але збалансування бюджетів відбувається лише частково [48, С. 24].

Загалом слід відмітити, що, незважаючи на тривалий термін упровадження, децентралізаційна реформа в Латвії вирішила широке коло існуючих проблем та сприяла збільшенню можливостей місцевого самоврядування у вирішенні найбільш нагальних питань та посилила їх вплив на місцевий економічний розвиток. Дані проведеного дослідження свідчать про те, що децентралізаційні процеси в різних країнах мають як переваги, так і недоліки. Серед основних переваг децентралізації варто відмітити наступні: створення передумов для успішного розвитку громадянського суспільства; отримання мешканцями територіальних громад

практичного досвіду участі у демократичних змінах; більш ефективний розподіл бюджетних ресурсів з метою вирішення нагальних потреб територіальної громади; створення сприятливих умов для розвитку місцевого господарства; сприяння розвитку економіки регіону і стратегічному плануванню; забезпечення прозорості і гласності прийняття рішень на місцях, підвищення якості надання послуг та їх максимальне наближення до споживачів; підвищення відповідальності місцевих органів за результати своєї діяльності. Однак поряд із позитивними аспектами децентралізації існують і певні недоліки, до яких відносять: ускладнення спроможності впливати на макроекономічну ситуацію на державному рівні; зниження скоординованості виконання делегованих повноважень; гальмування реалізації державних програм на фоні надання більшого значення місцевим політичним пріоритетам; намагання центральними органами влади уникнути відповідальності за надання державних послуг населенню, самоусунення центральних урядів від вирішення нагальних питань; неузгодженість делегованих повноважень і обов'язків із ресурсами для їх виконання [42, С. 4].

Дослідження специфіки впровадження децентралізаційних реформ різних країн свідчить, що досвід кожної з них є унікальним та відображає специфіку розвитку окремої країни. Тому, на нашу думку, є недоцільним упровадження зарубіжного досвіду без урахування особливостей економічного та політичного розвитку конкретної країни. На основі аналізу зарубіжного досвіду можна виокремити основні шляхи впровадження реформ з децентралізації влади в Україні:

– розмежування повноважень, прав та обов'язків різних рівнів влади відповідно до сутності правової, демократичної держави та громадянського суспільства, що дозволить досягти балансу інтересів у системі публічних відносин;

- розробка та реалізація ефективної регіональної політики, спрямованої на забезпечення рівномірного місцевого і регіонального розвитку; – забезпечення втілення принципу субсидіарності як способу подолання конфлікту інтересів між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

- упровадження адміністративно-територіальної реформи із забезпеченням збереження цілісності держави та її унітарного устрою;

- забезпечення розширення прав територіальних громад щодо вирішення проблем їх життєзабезпечення;

- проведення бюджетної реформи з урахуванням загальнонаціональних та місцевих інтересів.

Отже, досвід реформування у зарубіжних державах свідчить про те, що децентралізація відіграє помітну роль в демократизації та трансформації суспільства, наближення до інститутів, базованих на ініціативі та відповідальності кожної людини та громади в цілому. Тенденція до широкого впровадження децентралізації спостерігається в адміністративній, бюджетно-фінансовій, політичній, соціальній сферах, а також сприяє розвитку людського потенціалу, відповідальності влади, покращанню якості надання державних і громадських послуг, консолідації суспільства, вирішенню економічних, правових, політичних, етнічних проблем і т. д.

Таким чином, наслідком проведення реформи децентралізації повинна стати побудова розвинутої, сильної демократичної держави, в якій є самодостатнє місцеве самоврядування, здатне ефективно вирішувати проблеми в територіальних громадах та забезпечити населення якнайкращим переліком публічних послуг.

2. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТРУСКАВЕЦЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

2.1. Аналіз сучасного стану територіальної громади

Основним напрямом економіки досліджуваного регіону, в першу чергу міста Трускавця та прилеглих до нього сільських рад (Модричі та Станія), є санаторно-курортне лікування та готельна справа, в яких залучено переважну кількість установ та працюючих, а обсяги реалізованої продукції складають 30% від загального обсягу всієї реалізованої продукції суб'єктів господарювання. При цьому цей напрямок демонструє тенденцію до зростання, в першу чергу, за рахунок поповнення туристичних потоків.

Трускавецьке родовище включає площу близько 9 км², в ньому знаходяться багато різних типів лікувальних вод, як-от: родовище «Нафтуся», біоактивна вода якого видобувається на однойменній ділянці в центрі Трускавця, є найбільш відомим і використовуваним. Водозабір є одним із найбільших і включає джерело «Нафтуся» №1 і ще 10 свердловин; джерела «Марія», «Софія», «Броніслава», «Юзя». Ще одними експлуатованими ресурсами є розсоли та міцні розсоли різноманітного хімічного складу та мінералізації. Розсоли виведені 14-ма свердловинами, а експлуатація в основному ведеться з ділянки «Воротище», що знаходиться в південній частині Трускавця. Проте важливим є також розвиток та функціонування підприємств аграрної сфери. Адже на території інших сільських рад добре розвинута торгівля та агровиробництво (середні й малі агровиробники), основні види діяльності яких – овочівництво, розведення великої рогатої худоби, торгівля. Меншою мірою – будівництво та деревообробка.

До складу Трускавецької об'єднаної територіальної громади увійшли сім сіл: Бистрий, Доброгостів, Зимівки, Модричі, Орів, Станія, Уличне та місто Трускавець, а також наступні ради: Трускавецька міська рада,

Доброгостівська сільська рада, Модрицька сільська рада, Орівська сільська рада, Станільська сільська рада, Уличненська сільська рада [50].

Села територіальної громади розташовані таким чином, що міста Трускавець, Дрогобич та Борислав знаходяться близько до них. Також села мають добре сполучення з цими містами: відстань до Трускавця – 8 км, відстань до м. Львова, а саме до міжнародного аеропорту імені Данила Галицького м. Трускавець становить 90 км. Така близькість дає можливість добратися до Трускавця з будь-якої точки світу. Через села Уличне та Доброгостів проходить магістральний водогін «Гірне-Дрогобич». Також Уличненська сільська рада на своїй території має сільськогосподарські угіддя, розвідані родовища нафти й газу, діючі нафтопромисли. Особливістю Орівської сільської ради є те, що вона розташована в Сколівських Бескидах, має також значні запаси лікувальної та прісної води, а також лісів. На цих територіях розташовані туристичні бази, нафтопромисли, є місце під вітроелектростанцію. Географічне розташування Трускавецької об'єднаної територіальної громади відображено на рис. 2.1.

Демографічне становище у Львівській області впродовж останніх років демонструє показники в сторону зменшення. Це відноситься і до населення Трускавецької територіальної громади – природний приріст зменшується. Дещо змінює ситуацію в кращу сторону баланс міграційного руху населення, який у сільських населених пунктах позитивний на відміну від Трускавця, де сальдо міграції постійно від'ємне. За досліджуваний період загальна кількість населення в громаді зменшується, в основному, через міграцію як за межі громади, так і за межі країни (табл. 2.1).

Рис. 2.1. Карта Трускавецької об'єднаної територіальної громади

Таблиця 2.1.

Чисельність населення Трускавецької об'єднаної громади

№ п/п	Найменування рад, що входять до їх складу, із зазначенням адміністративних одиниць	Чисельність населення станом на 2020 рік		Площа		Густота населення
		осіб	%	кв.к	%	осіб/ в.км
1.	Трускавецька міська	28792	72,27	7	3,65	4113,14
2.	Доброгостівська сільська	3083	7,76	54,65	28,47	56,41
3.	Модрицька сільська	1230	3,09	22	11,46	55,91
4.	Уличненська сільська	3856	9,70	37,15	19,35	103,80
5.	Станільська сільська	1500	3,77	1,7	0,89	882,35
6.	Орівська сільська	1376	3,46	69,47	36,19	19,81
Разом		39837	100	192	100	5231,42

Джерело [50]

Як бачимо з даних таблиці 2.1., до Трускавецької об'єднаної територіальної громади увійшли сільські ради, які збільшили населення більш, ніж на 10 тисяч, а площу, порівняно до утворення територіальної громади, зросла до 207,9 кв². На рис. 2.2. та 2.3. подано структуру чисельності населення та площі громади [50].

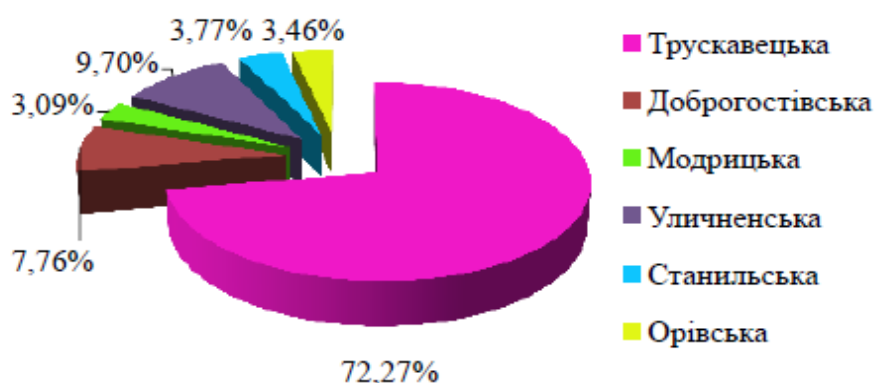

Рис. 2.2. Структура чисельності населення Трускавецької ОТГ

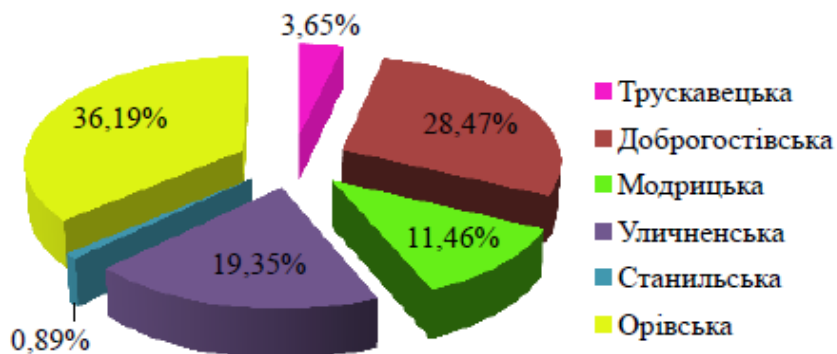

Рис. 2.3. Структура площі Трускавецької ОТГ

Як видно з рис. 2.2. і 2.3., населення і територія рад, входять в територіальну громаду, є досить нерівномірними. Згідно статистики, більш як 50% доходу територіальної громади дають надходження від податку на доходи фізичних осіб. Чим більше людей працюють у громаді, а це

приблизно 70% осіб, тим більше громада може отримувати доходів у вигляді нарахувань податку з доходів фізичних осіб. В Трускавецькій територіальній громаді більша частина населення залучена до туристичної сфери, сільського господарства та його переробки.

Департамент фінансів Львівської обласної державної адміністрації оприлюднив рейтинг громад області за перший квартал 2021р. за бюджетними показниками [22]. Спеціалісти фінансового департаменту ЛОДА провели аналіз бюджетів усіх 73 територіальних громад Львівської області за дев'ятьма показниками: динаміка надходжень загального і фонду бюджету; індекс податкової спроможності; рівень надходження дотацій; видатки на 1 жителя громади; особисті надходження на 1 жителя; видатки розвитку на 1 жителя; частка видатків для утримання апарату управління щодо надходжень податків та зборів; витрати на заробітну плату; взаємовідношення дефіциту до витрат на оплату праці (рис. 2.4.)

Рейтинг фінансової спроможності територіальних громад за I квартал 2021р.

Назва ОТГ	Середнє бпз за усіма показниками	Показник 1		Показник 2		Показник 3		Показник 4		Показник 5		Показник 6		Показник 7		Показник 8	
		Податки і збори ЗО+СФ (без трансфертів) на 1-го мешканця (грн)	РЕЙТИНГ	Видатки загального фонду на 1-го мешканця, у грн	РЕЙТИНГ	Видатки на утримання апарату управління у розрахунок на 1-го мешканця у грн	РЕЙТИНГ	Видатки розвитку на 1-го мешканця	РЕЙТИНГ	Рівень дотаційності бюджетів, у %	РЕЙТИНГ	Частка видатків на утримання апарату управління до надходжень податків і зборів, у %	РЕЙТИНГ	Частка видатків заробітної плати у загальному обсязі видатків ОТГ, у %	РЕЙТИНГ	Відношення дефіциту до місячного фонду оплати праці, %	РЕЙТИНГ
		тис. грн															
1 Червоноградська ТГ	6,4	1 575,1	12	2 048,0	7	140,9	8	559,3	2	0,7	14	8,9	3	53,6	4	0,0	1
2 Львівська ТГ	7,8	2 596,5	4	2 562,6	2	226,3	46	461,9	3	-9,0	3	8,7	2	43,2	1	0,0	1
3 Славська ТГ	8,4	4 138,0	1	3 150,5	1	241,5	54	350,0	5	-15,3	1	5,8	1	51,6	3	0,0	1
4 Стрийська ТГ	10,5	1 584,3	10	1 726,8	22	161,3	14	178,8	15	-2,6	5	10,2	5	69,2	12	0,0	1
5 Пустомитівська ТГ	13,9	2 096,2	6	2 322,4	3	253,7	55	176,3	17	-5,6	4	12,1	8	72,9	17	0,0	1
6 Сокольницька ТГ	14,3	3 707,9	2	1 895,9	14	552,3	73	316,9	6	-9,9	2	14,9	14	50,8	2	0,0	1
7 Кам'янка-Бузька ТГ	15,1	1 516,0	13	1 891,0	16	198,3	34	161,5	19	-0,6	11	13,1	11	72,4	16	0,0	1
8 Солонківська ТГ	15,4	2 333,2	5	1 886,0	18	349,8	66	382,4	4	-1,4	7	15,0	15	66,1	7	0,0	1
9 Бродівська ТГ	15,4	1 422,6	17	2 010,1	10	210,7	42	207,4	11	-1,2	8	14,8	13	74,1	21	0,0	1
10 Золочівська ТГ	17,8	1 139,9	31	1 589,2	32	105,2	2	149,7	21	5,7	22	9,2	4	69,1	11	90,1	19
11 Городоцька ТГ	18,9	1 251,6	24	1 680,6	27	160,8	13	68,0	38	1,1	15	12,7	10	75,5	23	0,0	1
12 Радохівська ТГ	19,1	1 358,5	20	1 952,7	12	204,3	37	144,6	22	5,8	23	15,0	16	75,0	22	0,0	1
13 Мурованська ТГ	19,8	1 917,8	7	2 241,8	5	447,5	72	598,3	1	8,7	24	23,3	42	62,3	6	0,0	1
14 Бориславська ТГ	19,8	1 256,2	25	1 568,3	34	179,3	25	192,9	13	8,9	25	14,3	12	68,4	9	68,5	15
15 Давидівська ТГ	20,8	1 578,0	11	1 730,3	21	262,1	58	196,6	12	5,3	20	16,6	24	73,9	19	0,0	1
16 Великолюбінська ТГ	22,0	1 239,8	26	2 297,6	4	297,3	63	265,8	7	9,9	26	24,0	44	58,1	5	0,0	1
17 Підберізіцьська ТГ	22,0	2 621,2	3	2 001,7	11	417,0	71	132,1	24	12,3	30	15,9	21	72,3	15	0,0	1
18 Трускавецька ТГ	22,0	1 204,9	27	1 498,0	40	213,1	44	256,4	8	3,8	19	17,7	29	67,6	8	0,0	1
19 Самбірська ТГ	22,5	1 446,7	16	2 025,4	9	279,2	60	135,7	23	0,0	13	19,3	34	74,0	20	12,4	5
20 Яворівська ТГ	22,8	995,5	38	1 475,1	42	124,6	4	113,5	26	-2,5	6	12,5	9	80,3	37	97,3	20
21 Добровірська ТГ	23,0	1 677,8	9	1 623,0	30	256,4	56	186,1	14	-0,2	12	15,3	18	80,4	38	21,5	7
22 Новояворівська ТГ	23,8	1 161,6	29	1 373,6	56	131,5	5	88,1	30	12,9	33	11,3	7	77,1	26	12,3	4
23 Жовтанецька ТГ	24,3	1 293,7	23	2 044,4	8	281,7	61	177,0	16	1,9	17	21,8	40	77,6	28	0,0	1
24 Зимноводівська ТГ	24,5	1 449,0	15	1 644,7	28	228,0	47	175,9	18	19,1	43	15,7	20	77,0	24	0,0	1
25 Жидачівська ТГ	24,5	1 343,3	21	1 819,7	19	230,6	50	105,6	28	1,8	16	17,2	27	77,4	27	21,7	8

Джерело: [22]

Рис. 2.4. Рейтинг фінансової спроможності територіальних громад Львівської області за I квартал 2021р.

За цим рейтингом Трускавецька об'єднана територіальна громада розмістилася на 18 місці. Це досить гарний результат серед 73 територіальних громад.

За результатами першого етапу реформування первинної ланки медицини, мережа медицини Трускавецької об'єднаної територіальної громади має вигляд збалансованої належною мірою, адже відстань від населених пунктів до великих міст, де присутня розвинена мережа медичних закладів, невелика.

Присутність екологічних проблем в територіальній громаді посилює загрози для збереження та розвитку цінних бальнеологічних ресурсів. Важливе значення має ступінь забруднення атмосфери, водних ресурсів та ґрунтів. Населені пункти територіальної громади не забезпечені системою утилізації ТПВ, однак є присутня система збору та вивозу ТПВ.

Проаналізувавши профіль громади за показниками чистого довкілля, багатой культурно-історичної та природної спадщини; вивчення думки підприємців щодо місцевого бізнес-клімату, наявних трудових ресурсів, досвіду господарювання; регіональними та національними пріоритетами, а також європейськими економічними трендами визначено пріоритетні напрями підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу в Трускавецькій територіальній громаді, зокрема: органічне сільськогосподарське виробництво та переробка сільськогосподарської продукції (рослинництво, тваринництво), а також туризм.

Бюджет територіальної громади формується відповідно до Бюджетного Кодексу України та входить до загального державного бюджету України.

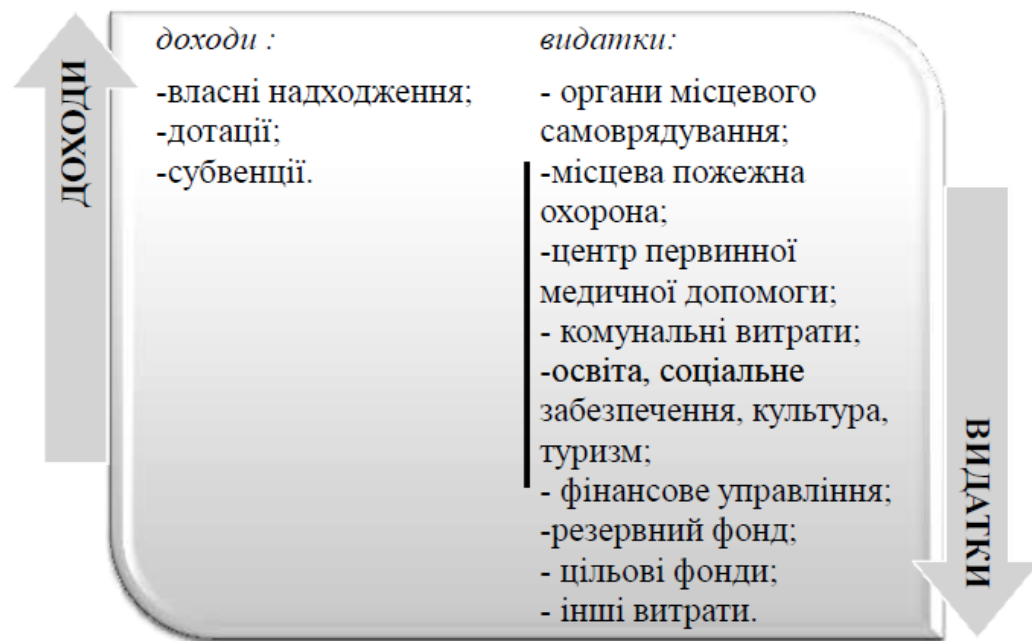

Рис. 2.5. Доходи та видатки Трускавецької територіальної громади

Структура особистих податкових надходжень на 2022 рік очікується в таких обсягах: податок на доходи фізичних осіб – 55,1 % від загальної суми власних надходжень; податок на майно – 27,4 %, єдиний податок – 13,4 % та інші власні надходження – 19,1%. Основна частина бюджету територіальної громади, близько 80%, наповнюється за рахунок платників податків міста Трускавець. Індекс податкової спроможності Трускавецької територіальної громади показує позначку 0,9, що є найвищим показником у Львівській області та бюджет громади під вирівнювання не потрапляє, тому його можна вважати спроможним. Якщо показник індексу податкоспроможності буде менше 0,9, тоді розмір дотації складатиме 80% суми, якої недостатньо для досягнення рівня показника. У випадку, коли значення показника податкоспроможності буде перевищувати 1,1, тоді потрібно застосовувати реверсну дотацію, тобто вилучати 50% надмірної суми.

Інфраструктура Трускавецької територіальної громади представлена широкою різноманітністю санаторно-курортних відпочинкових закладів - сучасними готелями, шикарними віллами, новітніми санаторіями. Курорт

характеризується характерною сезонністю. У готельній галузі Трускавецької територіальної громади залучено найбільшу чисельність працюючих, які є основою економіки цієї території. На території Трускавецької громади потрібно розвивати агротуризм, а також спортивний зимовий туризм. Сьогодні досить добре розвинений діловий туризм, конференційний, екскурсійний. Проте, пріоритетними повинні стати усі види туристичних продуктів.

Для функціонування громада повинна бути забезпечена ресурсами. Це матеріальні та нематеріальні об'єкти та цінності, якими територіальна громада володіє або може ними розпоряджатися протягом певного періоду часу. Іншими словами, ресурси - це «все те, що може бути використано для поліпшення якості життя мешканців громади». Більша кількість ресурсів матеріальних вичерпуються і не мають властивості відновлюватися. Тому важливо оцінювати ресурсний потенціал територіальної громади, ідентифікуючи всі наявні ресурси та забезпечуючи їх інтеграцію (рис. 2.6).

Рис.2.6. Ресурсний потенціал територіальної громади

Основоположним внутрішнім ресурсом громади є спроможність її членів – за рахунок своїх знань, вмінь, навичок та взаємодії щодня робити якісний та кількісний вклад у сталий розвиток громади. Основними напрямками інвестицій є будівництво, охорона навколишнього природного середовища, а також розвиток сільськогосподарського виробництва.

2.2. Напрями розвитку сільськогосподарських виробників громади

Львівщина є одним з привабливих осередків для ведення аграрного бізнесу. Вона розташована на теренах лісостепової та гірської зони Карпат, оточена територією, через яку пролягають міжнародні комунікаційні траси, що сполучають Україну з Румунією, Словаччиною, Угорщиною та Польщею. На території цієї області є все для того, щоб сільськогосподарські суб'єкти господарювання мали можливість ефективно функціонувати та процвітати: родючі землі, працьовитий народ, сприятливий клімат та вдале місце розташування. В такій привабливій для сільського господарства місцині розташована Трускавецька територіальна громада.

Допомога сільськогосподарським суб'єктам господарювання територіальної громади здійснюється відповідно до державної підтримки фермерських господарств, яка надавалася в 2020р. у вигляді комплексної обласної програми Львівської області за трьома напрямками.

Перший напрям – це фінансова допомога сільськогосподарським суб'єктам господарювання, фізичним особам, шляхом відшкодування відсотків за позиками, залученими у банківських установах чи позичковим спілках в національній валюті та відсотків за комісією супроводу договорів фінансового лізингу. За цим напрямом передбачена компенсація за такими ставками:

- ✓ за позиками, які були залучені виробниками продукції на потреби виробництва чи оновлення матеріально-технічної бази в розмірі 1,5 облікової ставки НБУ;

- ✓ за комісією супроводження договорів фінансового лізингу на придбання аграрної техніки та обладнання у фінансовий лізинг в розмірі 0,5 облікової ставки НБУ.

Другим напрямом є фінансова допомога суб'єктам господарювання агропромислового комплексу на поворотній основі у вигляді пільгових позик на виконання бізнес-плану.

Позики можуть надаватися суб'єктам господарювання під 5% річних терміном до п'яти років розміром, який визначений бізнес-планом, але не більше суми 500 тис. грн, з можливістю відтермінування погашення основної суми зобов'язання терміном до 1 року на такі цілі:

- ✓ купівля обладнання та техніки аграрної сфери для забезпечення діяльності наступних галузей: садівництво, ягідництво, виноградарство, овочівництво, а також діяльність з вирощування жита, гречки, виробництва молока та м'яса, молочної та м'ясної продукції;

- ✓ закупівля племінних тварин в тваринництві;

- ✓ витрати, що пов'язані із розвитком тваринництва, а також бджільництва та рибництва;

- ✓ витрати, що пов'язані із будівництвом, відновленням та технічним переоснащенням тваринницьких будівель, а також на облаштування доїльних залів, молокопроводів, цехів для забою тварин, пасовищ, а також виробничих потужностей для тривалого зберігання, передпродажної підготовки, або ж переробки аграрної продукції;

- ✓ витрати, що пов'язані з розвитком наступних галузей сільського господарства: садівництво, виноградарство, ягідництво, овочівництво, органічна продукція, гриби;

✓ закупівля устаткування для зберігання, транспортування, переробки та передпродажної підготовки продукції сільського господарства;

✓ купівля високорепродуктивного насіння насінницькими підприємствами;

✓ перевага в конкурсі є для тих суб'єктів господарювання, які займаються розведенням рідкісних та цінних порід риб, мають високий відсоток заріблених площ на водоймах.

Фінансова допомога суб'єктам господарювання в галузі бджільництва через часткове відшкодування вартості купленого племінного матеріалу бджіл та паспортизації пасіки може надаватися суб'єктам господарювання, які утримують 50 та більше бджолосімей, в розмірі 50 % вартості племінного матеріалу, але не більше 150,0 грн. за одну племінну матку та 750,0 грн за одну племінну бджолосім'ю, та не більше ніж 100,0 тис. грн одному суб'єкту господарювання. Перевага на конкурсі надається тим суб'єктам господарювання, які:

✓ з незалежних від них причин загинули бджолосім'ї (підтверджено актом/висновком компетентного органу);

✓ кількість бджолосімей, відповідно до документів, більша.

Відшкодування вартості паспортизації пасіки (ветеринарного обстеження бджолосімей та оформлення паспорта) проводиться в розмірі фактичних витрат, але не більше 1000,0 грн. для одного пасічника.

Фінансова допомога аграрних обслуговуючих кооперативів у вигляді часткового відшкодування вартості придбаного обладнання для зберігання, переробки, транспортування та передпродажної підготовки аграрної продукції надається в розмірі до 70 відсотків вартості придбаного обладнання, але не більше ніж 200,0 тис. грн одному кооперативу.

Грошова допомога суб'єктів господарювання у сфері органічного виробництва у вигляді часткового відшкодування вартості сертифікації органічного виробництва та заготівлі органічних об'єктів рослинного світу

надається в розмірі фактичних витрат, але не більше ніж 20,0 тис. грн одному суб'єкту господарювання.

Грошова допомога сімейних фермерських господарств у вигляді безповоротної фінансової допомоги на реалізацію інвестиційного проекту надається переможцям конкурсу інвестиційних проектів в розмірі до 50,0 тис. грн але не може перевищувати 70 % від загальної вартості інвестиційного проекту.

Третім напрямом є грошова допомога суб'єктів господарювання в галузі сільського господарства у вигляді дотацій на площу угідь, на яких вживатимуть заходи із збереження та відтворення родючості ґрунтів. Дотація надається на: освоєння земель під садівництво, ягідництво після проведення агрохімічного обстеження земельних ділянок у розмірі до 400 грн/га; внесення вапнякових меліоратів – до 500 грн/га; сидерація ґрунтів – до 350 грн/га.

У 2020 р. фінансова підтримка аграріїв з державного бюджету України виглядала наступним чином:

1) На підтримку галузі тваринництва було виділено 1,0 млрд грн., зокрема:

- ✓ на дотації за наявні бджолосім'ї – в розмірі 200 гривень за бджолосім'ю при наявності в поточному році від 10 до 300 бджолосімей;
- ✓ на компенсацію вартості закуплених тварин племінних;
- ✓ на відшкодування вартості тваринницьких об'єктів розміром до 30 % вартості (не враховуючи податку на додану вартість);

Компенсація вартості об'єктів, які профінансовані за рахунок банківських позик, надається лише тим суб'єктам господарювання, які мали можливість отримати таку компенсацію у 2018-2019 р.р. в розмірі 25 % обсягу залучених позикових коштів на період отримання позики до 5 років.

Фінасова підтримка розвитку садівництва виноградарства та хмелярства – 1,2 млрд.грн. призначена для:

1. Компенсації 80% вартості придбання садивного матеріалу плодоягідних культур, винограду та хмелю, суб'єктам господарювання, які займаються виноградарством, садівництвом і хмелярством.

2. Компенсації 30% вартості будівництва холодильників з регульованим газовим середовищем та об'єктів із замороження плодоягідної продукції, придбання лінії товарної обробки плодів, лінії та обладнання для гранульованого хмелю, обладнання для сублимаційного висушування фруктів.

Фінансова підтримка шляхом здешевлення позик в розмірі 1,2 млрд.грн – це часткова компенсація відсотків у розмірі 1,5 облікової ставки НБУ, за залученими у національній валюті позиками, наданими через уповноважені банки (не вище розмірів, передбачених договорами, зменшених на 5 відсоткових пунктів). Надається на конкурсній основі суб'єктам господарювання агропромислового комплексу, які: провадять діяльність у галузях тваринництва (сума компенсації до 15 млн. грн.); мають чистий дохід (виручку) від реалізації продукції за останній рік до 20 млн. гривень (сума компенсації до 5 млн. грн.).

Компенсація с/г техніки в розмірі 1,0 млрд.грн. – це часткова компенсація надається аграрним виробникам продукції на безповоротній основі за придбані техніку та обладнання, вартість яких зазначена в актах приймання-передачі та інших документах, що підтверджують оплату через уповноважений банк у розмірі 25 відсотків вартості (без урахування податку на додану вартість) - за придбані техніку та обладнання

Фінасова підтримка розвитку фермерських господарств – 0,4 млрд.грн. – це бюджетна дотація за утримання ВРХ надається фермерським господарствам у власності якого перебуває від п'яти корів, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства, за кожну наявну 5 тис. грн. але не більше ніж 250 тис. грн., станом на 01 липня поточного року корову.

Новим інструментом, який дасть можливість отримати доступ сільськогосподарського виробника до фінансових та матеріально-технічних ресурсів під заставу майбутньої аграрної продукції є аграрна розписка, яка за своєю сутністю є угодою між позичальником (аграрним виробником), або (агротрейдером чи банком).

Схема надання банківської позики під майбутній врожай показано на рисунку 2.7.

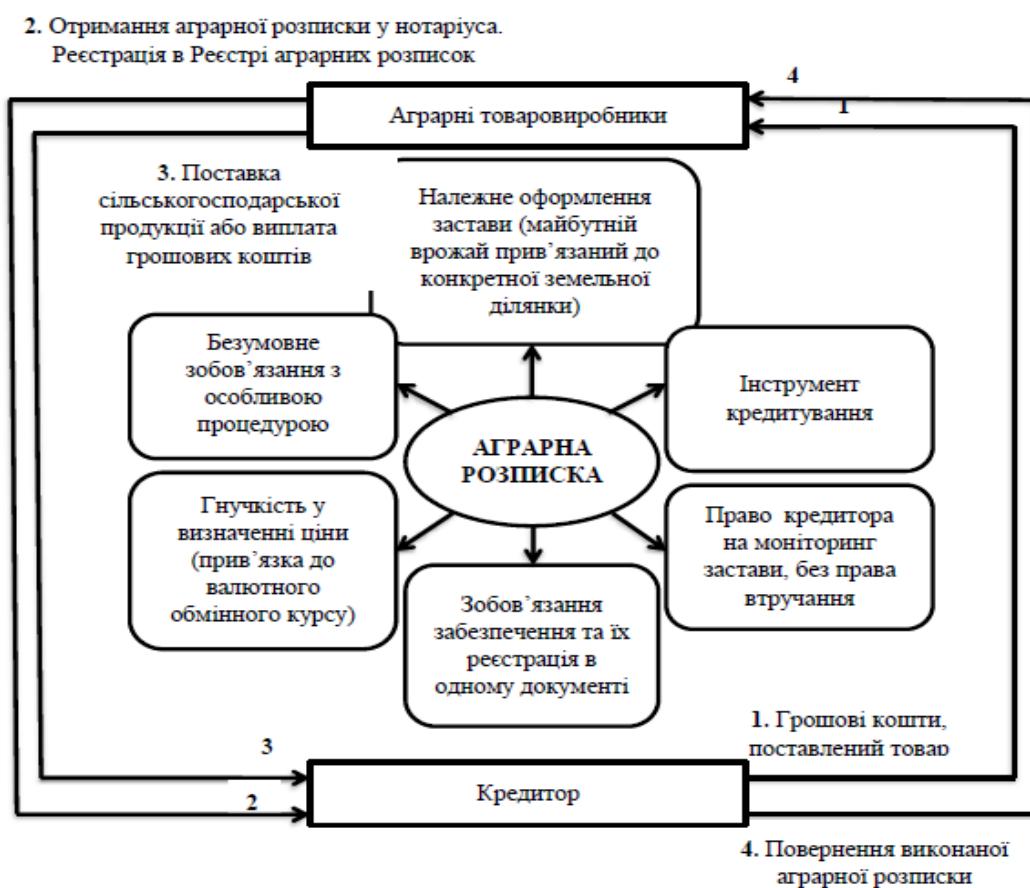

Рис. 2.7. Алгоритм надання банківської позики під майбутній урожай

Аграрна розписка вважається виданою з дня її реєстрації у Реєстрі аграрних розписок. Адміністратором реєстру є державне підприємство «Аграрні реєстри». Реєстр аграрних розписок дозволяє в он-лайн режимі перевірити інформацію про невиконані аграрні розписки – безкоштовно у

відкритому доступі, а також ті, які були в обігу, за окремим зверненням до нотаріуса. Аграрні розписки бувають двох видів:

- товарна аграрна розписка, на виконання якої виробник аграрної продукції здійснює поставку аграрної продукції, тобто позика повертається за рахунок майбутньої аграрної продукції;

- фінансова аграрна розписка, на виконання якої виробник аграрної продукції здійснює виплату грошових коштів, сума яких визначена з врахуванням ціни на сільськогосподарську продукцію, тобто позика повертається за рахунок надходжень від продажу аграрної продукції.

Аграрна розписка складається лише у двох примірниках, один з яких оформлюється на нотаріальних бланках та передається позикову за аграрною розпискою, другий примірник зберігається у нотаріуса, що здійснює її посвідчення та реєстрацію. Засвідчена копія за бажанням передається с/г виробнику за аграрною розпискою.

У встановлений термін позичальник зобов'язаний повернути розписку після її виконання, в іншому випадку нараховуються штрафні санкції за неповернення: до 1 місяця – 10 мінімальних зарплат, більше 1 місяця – 100 мінімальних зарплат, більше 6 місяців – 300 мінімальних зарплат.

З використанням аграрних розписок позикові продукти адаптуються до потреб фермерів, наприклад структуруються у відповідності до циклу вирощування аграрних культур, що дає можливість видавати позики швидше та дешевше. Розписки можна застосовувати як забезпечення зобов'язань для банків та постачальників. Вони слугують інноваційним та ефективним інструментом стимулювання кредитування в аграрному секторі. Важливим є використання аграрного страхування для мінімізації впливу несприятливих погодних умов на вирощування майбутнього врожаю, тобто зниження ризику неплатоспроможності виробників, що є додатковою гарантією для позичальників. Пріоритетний розвиток сільської місцевості має забезпечуватись через реалізацію низки завдань, основні з яких:

- мотивація через підвищення купівельної спроможності громадян, а саме зростання заробітної плати та пенсій, щодо розвитку аграрного ринку.

- надання державної підтримки для підвищення рівня облаштування сільської місцевості як сфери життя, діяльності та побуту селян, розмежування політики щодо підтримки сільського господарства та розвитку сільських територій;

- створення мотивації до соціальної відповідальності бізнесу в аграрному секторі, забезпечення належних умов для соціального розвитку села;

- диверсифікації аграрного виробництва, розвиток пріоритетних видів економічної діяльності на сільських територіях;

- мотивування зайнятості жителів на території села поза сферою аграрного виробництва;

- створення належних умов для вкладення інвестицій у сільське господарство країни на взаємовигідних засадах для держави-інвестора.

Основне завдання розвитку агропромислового комплексу полягає в підвищенні продуктивності аграрних підприємств при збереженні високої якості продукції для забезпечення її конкурентоспроможності. Напрями розвитку суб'єктів господарювання аграрної сфери в Трускавецькій територіальній громаді подано на рис. 2.8.

Досягти цього можна шляхом освоєння нових технологій виробництва сільськогосподарської продукції, що сприяє скороченню споживання енергоресурсів з одночасним збільшенням обсягів виробництва продукції і вимагає реконструкції наявних виробничих потужностей. Стабілізація роботи сучасних переробних підприємств можлива також у результаті освоєння нових технологічних процесів і збільшення номенклатури продукції. Полегшити технічне переозброєння підприємств, впровадження енергозберігаючого обладнання, техніки і технологій може інтеграція

підприємств агропромислового комплексу, наприклад, на основі кластерної моделі.

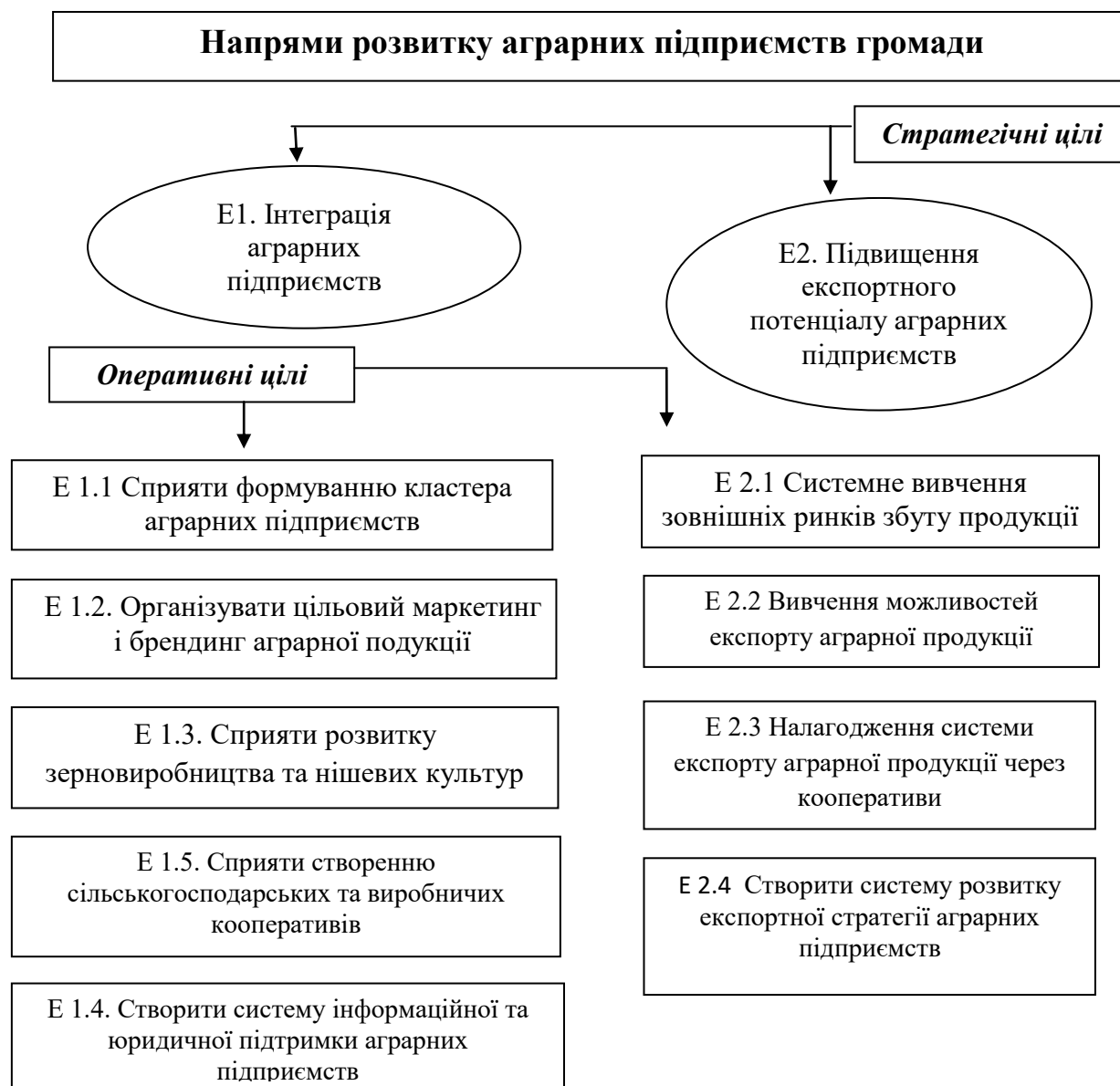

Рис. 2.8. Напрями розвитку сільськогосподарських підприємств в Трускавецькій територіальній громаді

Джерело: розроблено автором на основі аналізу територіальних громад Львівщини

Таким чином, характеристика переваг розвитку агропромислового комплексу Трускавецької територіальної громади виглядає наступним чином: природні ресурси і кліматичні умови; курортний потенціал, туристи – споживачі продукції; унікальне місце для поєднання активного та зеленого туризму; вільні земельні ділянки; вільні території для розвитку підприємств

з переробки сільгосппродукції; екологічно нормальний стан території; динамічно зростаючий малий бізнес; великі культурні традиції вирощування і переробки сільгосппродукції; наявність великих підприємств в поєднанні з малими і середніми фермерськими господарствами.

На підставі проведеного аналізу можемо констатувати, що для розвитку агропромислового комплексу, зокрема ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств є всі умови. Таким чином, Трускавецька громада має і потенціал для експорту сільськогосподарської продукції.

2.3. Формування експортного потенціалу територіальної громади

Сьогодні суспільство починає усвідомлювати, що стан економічного розвитку країни безпосередньо залежить від здатності та зацікавленості громад брати участь у місцевому розвитку на своїй території. Територіальні громади перетворюються з об'єкта управління на суб'єкта управління та формують власну життєздатність. Органи місцевого самоврядування отримали можливості та мотивацію для належного здійснення своїх повноважень. Вперше в історії незалежної України територіальні громади повинні нести відповідальність за планування свого розвитку та бюджету, за економічний розвиток, залучення інвестицій та розвиток підприємництва.

За розвитком зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств, Україна має такі природні конкурентні переваги, як достатня робоча сила, сприятливі кліматичні умови, велика кількість сільськогосподарських ресурсів, наявність великої кількості водних ресурсів, останній прогрес у сільськогосподарській торгівлі та розвитку підприємств, а також близькість до основних зовнішніх ринків із постійно зростаючим попитом для сільськогосподарської продукції.

Розвиток зовнішньоекономічної діяльності в сільському господарстві України має такі основні характеристики:

- експорт сільськогосподарської продукції є основним видом зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств;
- зовнішньоторговельний оборот сільськогосподарської продукції має позитивне сальдо;
- 55 % сільськогосподарського експорту надходить до 10 країн, а на 10 найкращих продуктів припадає 80 % загального експорту;
- основу імпорту сільськогосподарських підприємств складають насіння, засоби захисту рослин продукція, добрива, сільськогосподарська техніка;
- збільшення присутності сільськогосподарських підприємств на ринках ЄС, встановлення взаємовигідних відносин з китайськими підприємствами;
- збільшення обсягів залучення іноземних інвестицій у сільське господарство; значна кількість українських сільгоспвиробників продає свою продукцію торговцям, не виходячи самостійно на зовнішній ринок;
- збільшення активності державних органів (Мінекономрозвитку, торгівлі та сільського господарства, Державна служба Україна з питань безпеки харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру тощо) та неурядові організації (Український клуб сільськогосподарського бізнесу, Торгово-промислова палата України та її регіональні представництва, Українська зернова асоціація, тощо) у напрямку сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності українських сільськогосподарських підприємств та інших.

Таким чином, хоча зовнішньоекономічна діяльність сільськогосподарських підприємств України, в більшості випадків є позитивним явищем, що сприяє розвитку самих підприємств, окремих регіонів України та національної економіки, існує низка проблемних аспектів, які її утримують. Ці проблеми можна подолати за участі органів

державної влади, органів місцевого самоврядування, громадських організацій та установ та самих сільськогосподарських підприємств.

Об'єднані територіальні громади, як суб'єкти управління розвитком сільськогосподарського бізнесу, можуть надавати як реальну фінансову підтримку, так і за допомогою певних інструментів управління. Серед них: консультації; аудит моніторингу здійснення сільськогосподарської діяльності; проведення різноманітних круглих столів та конференцій із запрошенням експертів органів державної влади з питань зовнішньоекономічної діяльності, підприємств, які вже мають таку діяльність тощо.

Однак, незважаючи на наявну теоретичну базу управління зовнішньоекономічною діяльністю сільськогосподарських підприємств, більшість існуючих об'єднаних територіальних громад нею не користуються, залишаючи підприємство наодинці з існуючими проблемами та викликами. Водночас об'єднані територіальні громади хочуть отримувати додаткові фінансові ресурси від діючих на їх території сільськогосподарських підприємств для розвитку промислової та соціальної інфраструктури, патронатної допомоги, підтримки різноманітних культурних та спортивних заходів тощо. Тому ми вважаємо, що з метою паритету, взаємовигідної взаємодії між досліджуваними підприємствами та об'єднаними територіальними громадами останні повинні не номінально, а фактично допомагати сільськогосподарським підприємствам в організації та здійсненні зовнішньоторговельних операцій.

Можливість участі територіальних громад у розвитку зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських товаровиробників буде розглянуто на прикладі Трускавецької територіальної громади Львівської області. Крім туристичного напрямку, основною зайнятістю місцевого населення Трускавецької сільської територіальної громади є сільське господарство, діяльність сільгоспвиробників приносить більше

половини доходів бюджету. Тому подальший розвиток окремих сільськогосподарських виробників є вигідним у формуванні бюджету територіальної громади. На рис. 2.9 показано взаємозв'язок діяльності Трускавецької територіальної громади та зовнішньоекономічної діяльності місцевих сільськогосподарських підприємств.

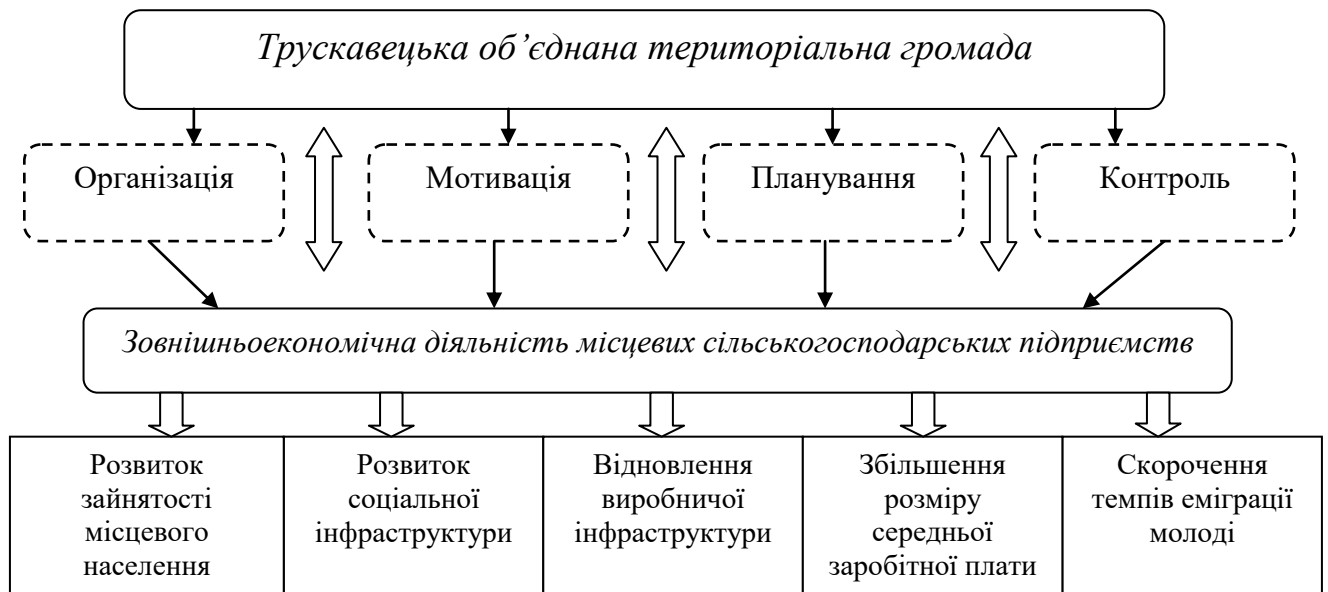

Рис. 2.9. Взаємозв'язок діяльності Трускавецької територіальної громади та розвиток зовнішньоекономічної діяльності місцевих сільськогосподарських підприємств

На території Трускавецької ОТГ розташовані 11 сільськогосподарських підприємств: ТзОВ «Підприємство з іноземними інвестиціями «Коїмпекс» (м. Трускавець); ДП «Здоров'я» ПП «АТМ ПЛЮС НЕФТЕ-СЕРВИС» (с. Станіля); ФГ «Марія» (с. Уличне), ТзОВ ім. Шевченка (с. Уличне); СТзОВ «Натан» (с. Уличне); СФГ М. Пилат (с. Уличне), ФГ «Галишин» (с. Раневичі), ТзОВ Агрофірма «Ватра» (с. Доброгостів), Приватне виробничо-торгівельне підприємство «Чиста монета» (м. трускавець), СФГ Іллі Футалаша (с. Модричі); ТзОВ Фірма «ЗЕЛЕНБУД» (м. Трускавець).

Усі вищезгадані підприємства поєднують декілька факторів: розташування землі на території однієї громади, основний вид діяльності -

виращування зернових та овочів, більшість зернового виробництва цих підприємств продається перекупникам за кордон.

На нашу думку, доцільно налагодити співпрацю з перерахованими сільськогосподарськими товаровиробниками та територіальною громадою щодо їх виходу на зовнішній ринок. Модель такої співпраці показана на рис. 2.10.

Слід зазначити, що Трускавецька територіальна громада повинна взяти на себе роль організатора експортної операції, виконуючи функцію мотивації, організації, планування та контролю.

На першому етапі реалізації представленої моделі доцільно провести відкриту дискусію щодо можливості спільного формування партії продукції на експорт. Результатом таких переговорів є виявлення бажаючих здійснити експортну операцію та здатність кожного із заявників працювати над досягненням загальної мети та економічного впливу.

Рис. 2.10. Модель співпраці між Трускавецькою об'єднаною територіальною громадою та сільськогосподарськими підприємствами для експорту сільськогосподарської продукції

Наступним кроком є розробка та впровадження заходів, спрямованих на ознайомлення сільгоспвиробників з особливостями експортної операції. Такі заходи мають призвести до створення переліку підприємств, які здійснюватимуть експортну операцію. Ці підприємства мають узгодити основні питання: об'єкт експорту (пшениця, кукурудза, ячмінь або, можливо, нішеві продукти - гірчиця, гречка, біла квасоля тощо), країни експорту (рівень експортних витрат, необхідність сертифікації міжнародного виробництва, наявність тарифів та нетарифних обмежень тощо), залучення зовнішнього експерта для ведення переговорів та укладення зовнішньоекономічного контракту або для визначення відповідальної особи - працівника одного з підприємств (або підрозділу управління сільської територіальної громади)); методи пошуку іноземного партнера (Інтернет-ресурс, залучення Регіональної палати комерції та галузевих організацій) та перевірки його надійності тощо.

Варто зазначити, що експорт сільськогосподарської продукції виробниками, які перебувають на спрощеній системі оподаткування (є платниками єдиного податку), не передбачає сплати окремих податків і зборів (податку на прибуток), крім тих, що передбачені для проходження митний кордон України. Так, згідно з офіційним поясненням Державної фіскальної служби: «... 39.2.1.1 п. 39.2.1 п. 39.2 ст. 39 Податкового кодексу України від 02.12.2010 № 2755 - VI із змінами передбачає, що контрольовані операції є економічними операції платника податків, які можуть вплинути на оподаткування підприємства з податку на прибуток. Відповідно до статті 297.1, статті 297 Податкового кодексу України, платники єдиного податку, яким сільськогосподарські виробники, які сплачують єдиний податок четвертої групи, звільняються від обов'язку нараховувати, сплачувати та подавати декларації з податку на прибуток підприємств. Економічні операції такого сільськогосподарського виробника шляхом експортної реалізації

сільськогосподарської продукції не впливають і не можуть вплинути на податок на прибуток підприємства, оскільки такий платник податків звільняється від обов'язку стягувати, сплачувати та подавати декларації з податку на прибуток підприємств [57].

Необхідна якісна оцінка ефективності запланованої експортної операції, бажано для кількох варіантів експорту, з повним розумінням того, які конкурентні переваги доступні підприємствам для кожного варіанту експорту, і які конкурентні переваги можна отримати в майбутньому. При цьому важливо правильно розрахувати повні експортні витрати, виручку від експортних продажів, економічний вплив та економічну ефективність експорту. Можливі варіанти експорту сільгоспвиробників наведені в табл.2.2.

Таблиця 2.2.

**Варіанти експорту сільськогосподарської продукції виробниками
Трускавецької територіальної громади**

Вид продукції	Середній урожай 2020 р., ц/га	Мінімальний об'єм партії для експорту, т	Мінімальний розмір угідь для створення партії, га	Середня експортна ціна у 2020/21 МР, дол. США/т	Потенційні країни-імпортери	Конкурентні переваги на зовнішніх ринках
Ячмінь	35.6	1000	287	235,1	Іспанія, Саудівська Аравія, Ізраїль	Ціна, якість, стабільний попит
Кукурудза	74.5	1000	134	209,2	Іспанія, Іран, Китай	
Пшениця	37.0	1000	270	248,5	Ізраїль, Туніс, Єгипет	
Біла квасоля	20.2	10	5,0	648	Румунія, Грузія, Болгарія	Стабільність експорту попиту, якості, ціни

Джерело: [43]

Враховуючи те, що вищезгадані сільськогосподарські виробники Трускавецької територіальної громади є фермерськими господарствами, їм рекомендується звернути увагу на вирощування білої квасолі на експорт. Ця культура є нішевою, тому експортна партія товарів мінімальна, при цьому транспортні витрати також будуть мінімальними. Крім того, існує стабільний експортний попит на ринках Польщі, Румунії, Грузії та Болгарії, оскільки вітчизняні виробники вже зарекомендували себе як надійні партнери, які поставляють якісну продукцію за прийнятними цінами. Цікаво, що сертифікація виробництва на відповідність міжнародним системам якості не є обов'язковою умовою для експорту до цих країн. На нашу думку, головною конкурентною перевагою на цих ринках має бути управління компетенцією експортерів, але вони залежать лише від їхніх навичок та бажання експортувати.

Після проведення експортної операції доцільно оцінити її фактичну ефективності, визначити проблемні аспекти та розробити план їх мінімізації в майбутньому, за необхідності, для обґрунтування напрямків товарної та географічної диверсифікації експорту.

Загалом, підготовка, впровадження, оцінка результатів експортної операції (для підприємств Трускавецької територіальної громади) може зайняти кілька років. Тому, організаційну діяльність сільської територіальної громади слід розпочати навесні чи влітку, щоб восени сільськогосподарські підприємства змогли провести всі необхідні агрохімічні заходи для посіву певної культури. Наступного року, необхідно не тільки збирати врожай, але й остаточно визначити країну експорту, шукати іноземного партнера та усі відповідні дії для організації експортної операції. Рекомендується продавати продукцію в середині або в кінці маркетингового року, коли ціна є найвищою.

Важливо також на початковому етапі підготовки до експортної операції визначити переваги, які Трускавецька територіальна громада отримає від успішних експортних операцій. На нашу думку, для закріплення соціально економічного ефекту від проведення експортної операції досліджуваній Трускавецької територіальній громаді також слід взяти на себе допомогу в організації міжнародної сертифікації. Адже міжнародна сертифікація сільськогосподарського виробництва автоматично сприяє розвитку соціальної та промислової інфраструктури сільських територій.

Важливим чинником забезпечення економічного розвитку громади є створення всіх необхідних умов для функціонування бюджетоутворюючих підприємств, які є основними джерелами фінансових ресурсів місцевих бюджетів. У цьому контексті стимулювання розвитку зовнішньоекономічної діяльності сільськогосподарських підприємств у громаді є одним із найкорисніших способів управління підприємницькою діяльністю у даній громаді. Оскільки зовнішньоекономічна діяльність генерує валютну виручку, вона стимулює поліпшення якості сільськогосподарської продукції. Це те, що може принести не тільки позитивний ефект для громади, а й підвищити соціальний потенціал. Доцільно, щоб саме керівництво територіальної громади ініціювало проведення зовнішньоекономічних операцій місцевими сільськогосподарськими виробниками, оскільки це закріпить положення взаємовигідного паритетного співробітництва та визначить параметри специфічного ефекту такої співпраці на спільноту.

3. НАПРЯМИ РОЗРОБКИ СТРАТЕГІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

3.1. Механізми забезпечення реалізації стратегії розвитку територіальної громади

Основною метою впровадження реформ в органах місцевого самоврядування України є активізація економічного зростання в країні за принципом «знизу вгору», використовуючи власні соціально-економічні ресурси та спираючись на розвиток експортного потенціалу ОТГ. Основними напрямками інтенсифікації формування фінансово-економічного та експортного потенціалу територіальної громади в умовах реформування місцевого самоврядування є домінанти, показані на рис. 3.1.

Це, у свою чергу, потребує створення таких життєздатних територіальних громад, які можуть відповідати за економічний розвиток територій, забезпечення повноцінної житлової площі для мешканців та формування експортного потенціалу підприємств, розташованих у громаді. Все це означає зміну ментальної моделі як представників місцевого самоврядування, так і кожного жителя громади – відмову від патерналістських очікувань та концепції особистої відповідальності за громаду.

При цьому процеси децентралізації адміністративно-територіального устрою, зокрема поява ОТГ на засадах консолідації територіальних громад, супроводжуються переліком складних проблем, що призводить до уповільнення цих процесів, їх розширення з часом та зниження соціально-економічної ефективності.

Нині залишається багато невирішених питань, що впливають на формування та розвиток територіальних громад в Україні, детермінантами яких є:

- створення муніципалітетів, які не відповідають критеріям спроможності (за чисельністю населення, фінансово-економічною та ін.), хоча деякі з них зараз мають достатній рівень податкової спроможності;

- вихід за межі процесу об'єднання міст обласного значення та сільських територій, які отримують субсидії;

- низький рівень допомоги у процесі створення об'єднаних територіальних громад з боку сільських старост та місцевих еліт, не зацікавлених у зміні керівництва сільських рад та правил їх функціонування.

Рис. 3.1. Напрями активізації формування фінансово-економічного потенціалу об'єднаних територіальних громад

Основною метою реформи децентралізації відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування є «створення ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади з метою створення та підтримки повноцінного життєвого середовища громадян» [51]. Це означає, що метою реформи місцевого самоврядування є не перерозподіл повноважень та фінансових ресурсів, а здатність територіальних громад ефективно використовувати наявні ресурси та можливості забезпечення розвитку території.

Аналіз розвитку територіальної громади, проведений у попередньому розділі, дозволив зробити висновок, що фінансова спроможність громад безпосередньо залежить від функціонування суб'єктів господарювання на їх території, які є основними платниками податків місцевих бюджетів. При цьому рівень бізнес-середовища в територіальних громадах (включаючи сільські та міські) є низьким. Це стосується і більшості територіальних громад, які, отримавши з одного джерела додаткові кошти та дозволи, землю та комунальну власність, досі не можуть ефективно використовувати наявні кошти для розвитку бізнесу на своїй території.

Така ситуація була наслідком умов, в яких розвивалося місцеве самоврядування в Україні. Проблемою розвитку місцевого самоврядування в період незалежності України було домінування короткострокових інтересів та відсутність стратегічного бачення розвитку громад. У цьому контексті слід зазначити, що на процес добровільного об'єднання територіальних громад часто впливають «імпульси» – готовність отримати додаткові повноваження та фінансові ресурси на місцевому рівні та концентрація матеріальних і природних ресурсів найбагатших громад. Питання про перспективи економічного розвитку таких адміністративно-територіальних утворень у довгостроковій перспективі на місцевому рівні відходить на другий план.

Для досягнення змін та забезпечення розвитку об'єднаної територіальної громади доцільно створити стратегію та узгодити цілі, визначити шляхи та засоби їх досягнення. Методологія реалізації стратегії розвитку територіальної громади передбачає визначення пріоритетів у досягненні її цілей. Стратегія розвитку територіальної громади м. Трускавець реалізована в рамках двох послідовних та суміжних програмних циклів (етапів), що входять до трьох планів реалізації:

- Перший - 2019-2021р.р.
- Другий - 2022-2024 р.р.
- Третій - 2025-2027 р.р.

Реалізація цієї Стратегії передбачається згідно з вимогами встановленого Кабінетом Міністрів України порядку розроблення, моніторингу та оцінки ефективності реалізації стратегії регіонального розвитку. Окремі цілі та завдання стратегії сформульовано з урахуванням передбачених конституційних та законодавчих змін в організації органів державної влади, адміністративно-територіального устрою, бюджетної децентралізації та нових форм державної підтримки регіонального розвитку. Очікується, що їх впровадження здійснюватиметься відповідно до змісту та термінів внесення відповідних змін.

Цілі та завдання стратегії досягаються та реалізуються через конкретні проекти та заходи відповідно до Проекту та Плану виконання завдань. У плані також визначені їхні головні підрядники. Проекти та заходи, передбачені Планом, враховуються при складанні річних програм економічного та соціального розвитку області та проектів місцевих бюджетів. Кожні 3 роки на основі моніторингу Стратегії проводиться оцінка необхідності уточнення чи перегляду окремих елементів Стратегії з урахуванням нових тенденцій та обставин, які можуть виникнути, та впливу зовнішніх та внутрішніх факторів. Фінансову підтримку реалізації Стратегії забезпечуватимуть:

- державний фонд регіонального розвитку;
- кошти галузевих (міжгалузевих) державних цільових програм та бюджетних програм центральних органів
 - виконавча влада, спрямована на розвиток відповідної сфери в регіонах;
 - дотації, інші трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам;
 - кошти місцевих бюджетів;
 - фонди міжнародної технічної допомоги, міжнародні фінансові організації;
 - кошти інвесторів, як зовнішні, так і внутрішні.

Стратегія – це документ, який можна коригувати відповідно до обставин, що змінюються. Члени Комітету з управління розвитком, а також усі мешканці, залучені до роботи над Стратегією, зобов'язані забезпечити актуальність та реалізацію стратегічних та операційних цілей. Комітет з управління розвитком збирається двічі на рік для оцінки досягнутих результатів та коригування запропонованих змін до Стратегії.

Проекти рішень про внесення змін до Стратегії розвитку Трускавецької територіальної громади вносяться до міської ради та п'яти сільських рад – суб'єктів області (в межах їх компетенції) та затверджуються ними. Індикатори моніторингу реалізації стратегії поділяються на показники досягнення: бачення; стратегічні цілі; оперативні цілі. При цьому можна обмежитися розробкою індикаторів для досягнення стратегічних цілей.

Реалізація Стратегії спрямована на досягнення стратегічного бачення: «Трускавець – столиця здоров'я. Лідер серед бальнеологічних курортів світу з унікальною лікувальною водою «Нафтуся». Західноукраїнський центр медико-культурного туризму, спорту, краси та довголіття з розвиненою інфраструктурою, високими соціально-економічними стандартами». Відповідно до цього бачення здійснюється моніторинг основних параметрів, що

характеризують кількісні та якісні показники досягнення цілей стратегії (рис. 3.2).

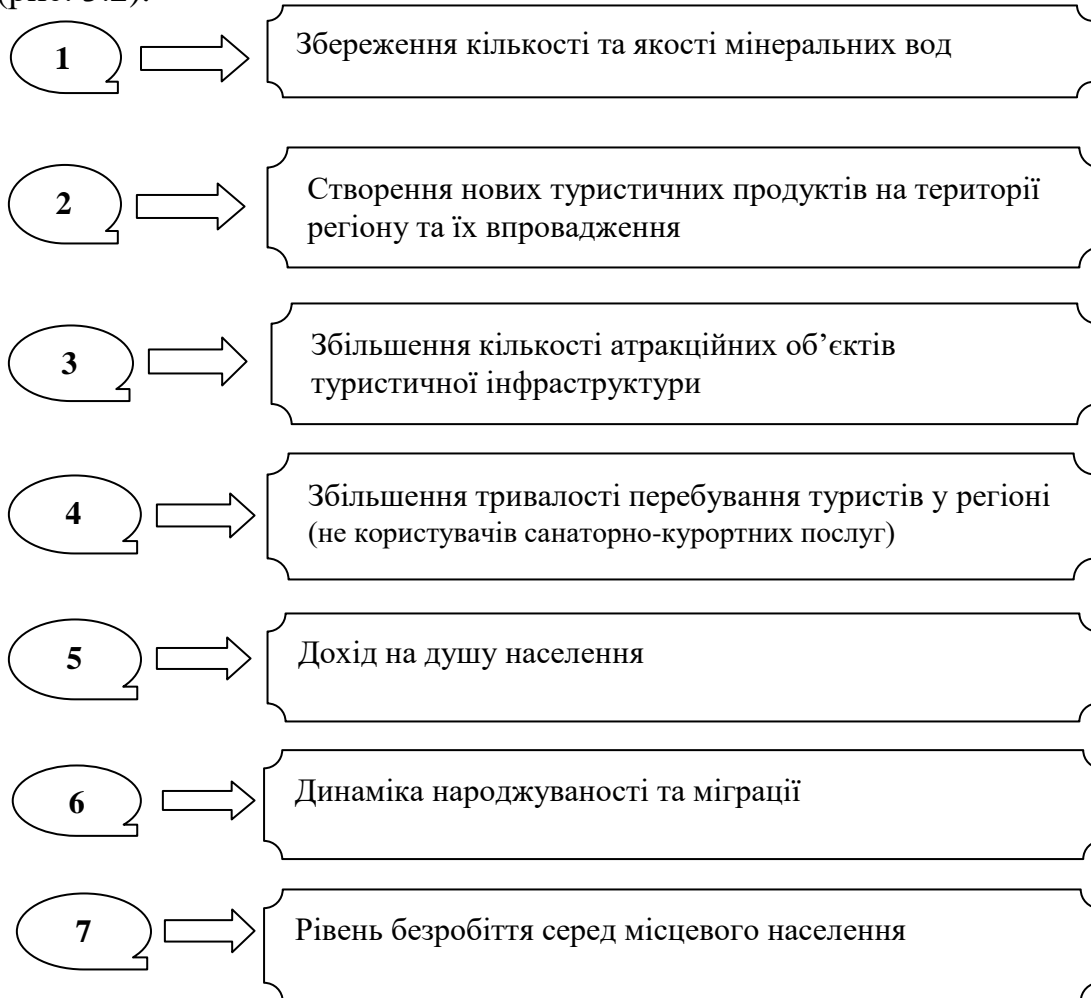

Рис. 3.2. Індикатори стратегії розвитку Трускавецької територіальної громади

Окрім вищезазначених показників, до стратегічних пріоритетів Трускавецької територіальної громади також належать:

- створення робочих місць з урахуванням місцевих ресурсів і можливостей;
- безпека та комфортні умови проживання;
- забезпечення високих стандартів якості та доступності адміністративних та державних послуг;

- створення можливостей для відпочинку.

Звітність щодо моніторингу виконання Стратегії складається у формі річного звіту, який складається з переліку ключових показників для кожної стратегічної та операційної цілі, містить інформацію про виконання кожної мети та оцінку можливості досягнення цілей. на трирічний цикл планування.

Остаточний моніторинговий звіт за трирічний цикл планування для показників, представлених у річних звітах, дає загальну оцінку ефективності, ефективності та стійкості досягнутих результатів. Звіти з моніторингу є відкритими документами та використовуються для роз'яснення завдань та бюджетних програм Трускавецької міської ради та п'яти сільських рад – суб'єктів області (у рамках їх участі у Стратегії) та затверджуються ними на наступний фінансовий рік. Форма моніторингового звіту, відповідальна за його підготовку та строки подання, визначається Трускавецькою міською радою відповідно до її компетенції та структури.

Тому стратегічне бачення розвитку зосереджується на основних напрямках розвитку, які є досить загальними, до яких має прагнути місцева громада, а також є специфічними для реалізації економічних, соціальних, експортних та екологічних проектів. Кінцевою метою, що впливає із стратегічного бачення розвитку, є створення високого рівня життя, можливостей працевлаштування та добробуту мешканців територіальної громади.

3.2. Розробка методики вибору експортної стратегії територіальної громади

Відсутність управлінського досвіду та зростання незалежності органів місцевого самоврядування в сучасних умовах ускладнюють реалізацію власних та делегованих повноважень, які на них покладено, для забезпечення

своєчасності та повноти стратегій соціально-економічного та експортного розвитку територіальних громад.

На нашу думку, підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування пов'язане з:

- по-перше, покращення фінансування на основі чіткого вибору показників оцінки;
- по-друге, створення системи вимірювання та моніторингу, що враховує оцінку фінансових ресурсів території;
- по-третє, з оптимізацією структури фінансових ресурсів території на основі виявлення додаткових джерел та резервів їх збільшення.

Дослідження специфіки функціонування існуючої системи місцевого самоврядування показало, що, незважаючи на ряд позитивних особливостей розвитку, ця система сьогодні має ряд недоліків:

- ✓ органи місцевого самоврядування не мають значної сфери відповідальності та не займаються багатьма важливими питаннями життя населення територіальних громад;
- ✓ відсутність можливості довгострокового планування соціально-економічного розвитку на місцевому рівні;
- ✓ відсутність критеріїв та показників, за якими можна було б оцінити ефективність (ефективність) діяльності органів місцевого самоврядування;
- ✓ відсутність організаційно-правових та економічних можливостей для ефективного регулювання розвитку платних послуг, зокрема для соціально незахищених верств населення (дітей, пенсіонерів, інвалідів тощо);
- ✓ недостатня координація дій та співпраця між органами місцевого самоврядування та виконавчою владою.

Тому органи місцевого самоврядування потребують методичної допомоги у прийнятті зважених управлінських рішень при виборі стратегії експортного

потенціалу місцевих громад з урахуванням усіх особливостей їх господарської та фінансової діяльності. Основи методичного підходу до формування експортної стратегії розвитку територіальної громади представлені на рис. 3.1.

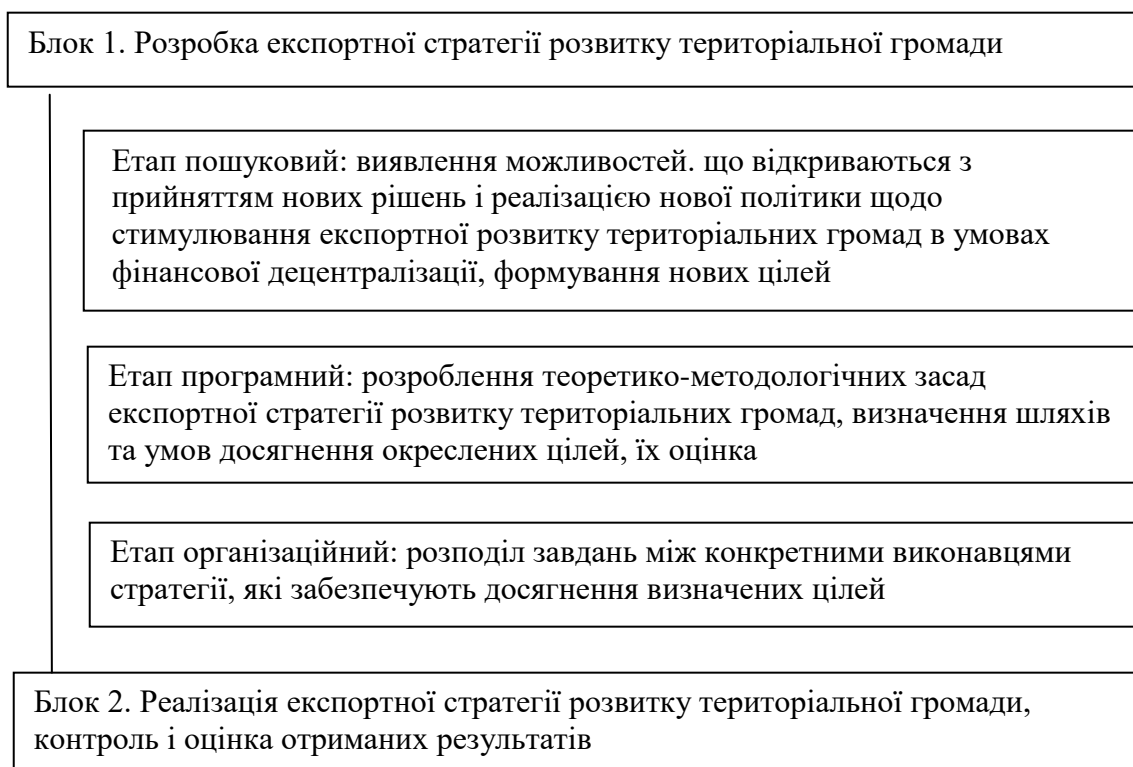

Рис. 3.3. Методичний підхід щодо формування та реалізації експортної стратегії розвитку територіальної громади

Джерело: розроблено автором

Методичний підхід до створення та реалізації стратегії розвитку експорту територіальної громади охоплює два основних блоки: розробка та реалізація експортної стратегії. На початковому етапі необхідно визначити мету та завдання створення експортної стратегії розвитку територіальної громади, виходячи з фактичного стану справ на законодавчому, нормативно-правовому та ресурсному рівнях органів місцевого самоврядування. Стратегічною метою є створення фінансово-експортної територіальної громади для покращення якості життя та стану адміністративно-територіальної одиниці.

Сукупність проблем на місцевому рівні, які потребують вирішення та завдань для їх реалізації, представлена на рис. 3.2 у вигляді дерева цілей та припущень експортної стратегії розвитку територіальних громад, спрямованої на вирішення проблем місцевого значення та переданих до своїх рівнів державної влади з питань забезпечення якості життя та стану території.

Одним із пріоритетних завдань експортної стратегії розвитку територіальної громади в умовах фінансової децентралізації є експортна орієнтація суб'єктів господарювання громади, покращення координації діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Безумовним напрямком роботи щодо вирішення цього завдання є розширення функцій та компетенції органів місцевого самоврядування та розвиток взаємних міжбюджетних відносин, а також співпраці з державними та недержавними структурами, що підвищить ефективність та результативність діяльності органів місцевого самоврядування та стану соціально-економічного розвитку територіальних громад за рахунок стратегічних цілей. Визначені стратегічні цілі та завдання можуть бути успішно реалізовані через експортоорієнтацію суб'єктів господарювання на основі моніторингу управління фінансовими ресурсами території.

Рис. 3.4. Дерево цілей та завдань експортної стратегії розвитку територіальної громади

Джерело: розроблено автором

На етапі моніторингу управління фінансовою спроможністю територіальних громад органи місцевого самоврядування формують навички розробки альтернативної стратегії соціально-економічного розвитку з метою ефективного та адекватного реагування на зміну соціально-політичних, соціально-економічних та інших умов, та враховують інтереси експортоорієнтованих суб'єктів господарювання.

У сучасних економічних умовах при організації бюджетного процесу на місцевому рівні необхідно забезпечити підвищення якості управління фінансовими ресурсами території. Здійснюючи моніторинг та оцінку якості управління фінансовими ресурсами на місцевому рівні, органи місцевого самоврядування отримують необхідну інформацію, яка є основою для створення альтернативних стратегій розвитку місцевої громади.

Разом з тим, під час моніторингу управління коштами територіальної громади необхідно регулярно вимірювати рівень поточного фінансового потенціалу місцевих бюджетів, який характеризується дотриманням органами місцевого самоврядування принципів ефективного та відповідального управління бюджетом. кошти. Під час моніторингу управління фінансовими ресурсами фактичний фінансовий потенціал місцевих бюджетів порівнюється з рівнем, який враховує визначення додаткових джерел та резервів.

На третьому етапі методичного підходу органи місцевого самоврядування створюють альтернативні стратегії експортного розвитку місцевих громад. Незважаючи на підвищений інтерес до стратегічного планування на місцевому рівні, практика визначення перспективних територій для розвитку території відсутня через слабкість науково-організаційних та методичних кадрів. Тому особливого значення набуває обґрунтування вибору можливих альтернатив (варіантів) досягнення стратегічних цілей та цілей експортного розвитку територіальної громади. Під стратегічною альтернативою слід розуміти напрями або методи

діяльності в рамках обраної базової стратегії соціального та економічного розвитку. Кожна стратегічна альтернатива при такому підході орієнтована на ефективне використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів і формується з урахуванням специфіки їх функціонування та перспективи змін у сучасному стані територіальної громади.

Різноманітність варіантів реалізації стратегічного вектора розвитку експортного потенціалу територіальної громади передбачає необхідність вибору органами місцевого самоврядування однієї або кількох можливих альтернатив для досягнення своїх цілей і завдань. З метою методичного супроводу діяльності органів місцевого самоврядування необхідними рекомендаціями у сфері формування стратегічних альтернатив розвитку експортного потенціалу територіальної громади розроблено схему розробки концепції стратегічних альтернатив використання місцевих бюджетів для досягнення цілей. Цілі розвитку експорту та процес формування вибору комплексу стратегічних альтернатив розвитку експортного потенціалу територіальної громади включає: початкове формування проблеми; формулювання цілей рішень і поставлених завдань; визначення суб'єкта управління (процесу соціально-економічного розвитку громади); аналіз і вибір методу розв'язування задач та розробка алгоритму розв'язання; визначення обсягу фінансових ресурсів для реалізації різних варіантів стратегії соціально-економічного розвитку; визначення «точки зростання»; вибір стратегічної альтернативи, що обґрунтовує стратегію управління експортним потенціалом територіальної громади.

Найважливішим етапом створення альтернативних рішень є визначення точок зростання, які можуть започаткувати довгостроковий експортно-орієнтований розвиток територіальної громади. Точками зростання можуть бути галузь, підприємство, проект, які задовольняють зростаючі потреби та здатні ініціювати довгостроковий розвиток експорту, забезпечити додаткові надходження до місцевого бюджету, створити нові робочі місця.

Точки зростання визначають функціональну та галузеву спрямованість можливих альтернатив експортному розвитку територіальної громади:

- виробничо-інфраструктурну (розвиток інженерної інфраструктури, енергетичної, будівельної, транспортної системи);
- агропромислову (пріоритетний розвиток сільського господарства та переробної промисловості);
- промислово-сировинну (максимальне використання наявної мінерально-сировинної бази для розвитку оброблювального сектора економіки, реалізація проектів в області природокористування);
- туристично-рекреаційну (реалізація унікального природно-ресурсного потенціалу місцевих бюджетів і розвиток сфери туристичних послуг).

Розроблені напрямки вибору альтернатив розвитку експортного потенціалу територіальних громад дозволяють краще зрозуміти соціально-економічні наслідки розвитку конкретних видів діяльності. Однак при виборі стратегічної альтернативи необхідно враховувати комплексний розвиток території. Тому при виборі стратегічних альтернатив важливо враховувати всю функціональну та галузеву різноманітність територій розвитку територіальних громад.

Після складання набору альтернатив слід перейти до процесу оцінки кожної альтернативи, тобто прийняття оптимального рішення, що визначає напрямок соціально-економічного розвитку місцевої громади в заданих обмеженнях та умовах майбутнього. Оцінка альтернатив передбачає визначення переваг і недоліків кожної з них та можливих наслідків її вибору.

Через неминучість негативних наслідків, пов'язаних з будь-якою альтернативою, майже всі важливі управлінські рішення розроблені з врахуванням компромісів. Для порівняння рішень можна використовувати критерії прийняття рішень. Одні критерії відбору мають кількісне вираження, інші – якісне. Якщо будь-яка альтернатива не відповідає одному

або кільком критеріям, її не можна вважати реалістичною. Усі рішення мають бути представлені у порівнянній формі. Бажано, щоб вона була в тій самій формі, в якій виражена стратегічна мета. Другим блоком методичного підходу до формування та реалізації стратегії експортного розвитку територіальної громади є передумова вибору альтернативної стратегії її розвитку, першим етапом якої є створення матриці альтернативних стратегій соціального розвитку, другим - економічний розвиток (рис. 3.3).

Рівень зростання (K _z)					
1					
0,61-0,99	4	5	12	13	
0,39-0,60	3	6	11	14	
0-0,38	2	7	10	15	
	1	8	9	16	
	0-0,38	0,39-0,60	0,61-0,99	1	Доходи місцевих бюджетів (I)

Рис. 3.5. Матриця вибору альтернативних стратегій розвитку експортного потенціалу територіальної громади

Джерело: розроблено на основі [18]

Стратегія занепаду – квадрант 1. Ця стратегія характеризується тим, що використання коштів місцевого бюджету не може істотно змінити негативний вектор демографічної ситуації на території. Населення систематично скорочується, зростає частка людей пенсійного віку.

Через брак трудових ресурсів значно скорочується обсяг виробництва та скорочується кількість робочих місць. Внаслідок дефіциту робочих місць, низької якості життя та погано розвиненої інфраструктури, яка не має власних можливостей розвитку, збільшується кругова міграція трудящих.

Населення територіальної громади, в тому числі молодь, вирішує працювати в сусідніх районах, переважно у великих містах з розвиненою економікою та послугами. Таким чином, одним із негативних стратегічних наслідків вибору такого шляху розвитку є відтік молоді, що в свою чергу може призвести до деградації територіальної громади.

У рамках цієї стратегії органи місцевого самоврядування мають зосередити свої зусилля на розвитку діяльності, спрямованої на створення сприятливих умов для збалансування фінансових ресурсів місцевого бюджету шляхом визначення додаткових джерел і резервів, інвестиційного клімату та іміджу території, забезпечення ефективного розподілу коштів. власних фінансових ресурсів для розвитку малого та середнього підприємництва, підвищення ефективності управління ЗМІ. Реалізація запропонованих заходів дозволить органам місцевого самоврядування диверсифікувати власні фінансові ресурси з метою забезпечення підвищення рівня забезпечення територіальних громад фінансовими ресурсами.

Стратегія стабілізації – квадранти 2, 7, 8. Ця стратегія спрямована на забезпечення сталого соціально-економічного розвитку територіальної громади, що досягається шляхом використання коштів місцевого бюджету для підвищення продуктивності основних засобів, створення бізнес-клімату, покращена структура державних установ, покращення конкурентних переваг, розвиток елементів ланцюга створення вартості в окремих галузях, стимулювання створення наукомістких та технологічно розвинених виробництв, орієнтованих на експорт, диверсифікація експортного потенціалу товарів і послуг з високою доданою вартістю, перехід у світ якості стандарти. Це, у свою чергу, призведе до збільшення робочих місць, підвищення добробуту місцевого населення та покращення його демографічної ситуації.

Агропромислова стратегія - квадранти 3, 6, 9-11. Вона передбачає відновлення діючих підприємств на основі саморозвитку з максимальним використанням місцевих ресурсів і перехід виробників на режим сталого розвитку на основі модернізації виробничого потенціалу, впровадження прогресивних технологій виробництва, раціонального використання сільськогосподарських угідь, що підвищить конкурентоспроможність та стане комплексною агропромисловою, багатофункціональною сферою., а також експортна орієнтація. Цьому сприятиме збільшення доступності кредитів комерційних банків та позик виробникам, що забезпечить можливість ефективного просування своєї продукції на ринки.

Інвестиційна стратегія - квадранти 4, 5, 12-16. Ця стратегія соціально-економічного розвитку передбачає створення в районі сприятливого інвестиційного клімату, підтримку інвестиційної діяльності зусиллями органів місцевого самоврядування, метою яких є створення правових та економічних умов здійснення інвестиційної діяльності, і як наслідок, залучення максимально можливих інвестицій у діюче виробництво. Видатки з бюджету місцевого розвитку дозволять переорієнтувати галузі місцевої економіки на виробництво технологічно передової конкурентоспроможної продукції шляхом її модернізації та часткового оновлення, збільшення обсягів виробництва місцевої економіки, створення нових робочих місць. За певних умов можна розраховувати на економічну ефективність у вигляді збільшення фінансових ресурсів місцевих бюджетів, зниження витрат на утримання інфраструктури.

Запропоновані альтернативні стратегії соціально-економічного та експортного розвитку дозволяють розробити стратегію в кількох варіантах, кожен з яких буде специфічним для даної територіальної громади залежно від рівня фінансових ресурсів. На різних етапах розвитку стратегічні альтернативи можуть змінюватися, поєднуватися і доповнюватися. Такий

підхід визначає ефективність стратегії соціально-економічного та експортного розвитку.

Другим кроком реалізації стратегії є її контроль і коригування виконання. Контроль та коригування стратегії соціально-економічного та експортного розвитку територіальної громади ґрунтується на своєчасному, повному, періодичному, систематичному та всебічному використанні даних стратегічного аналізу, що дозволяє сформулювати контрольну інформацію з урахуванням змісту цілей.

Метою моніторингу реалізації стратегічних цілей соціально-економічного та експортного розвитку територіальної громади є пошук надійної інформації, що містить висновок спеціалістів служб внутрішнього контролю щодо відхилень ключових показників, що визначені за визначений період, причин цих відхилень та їх виправлення. В цьому мають бути зацікавлені органи місцевого самоврядування, інвестори, спеціалісти, керівники, функції яких пов'язані з створення, аналізом та моніторингом цих показників.

Алгоритм створення та реалізації експортної стратегії розвитку територіальної громади в умовах фінансової децентралізації представлено на рис. 3.6.

Варто зазначити, що ключовим елементом стратегії є створення цільових галузевих та комплексних програм, програм розвитку територій місцевого самоврядування та територіального устрою в Україні.

Таким чином, методичний підхід до створення та реалізації експортної стратегії розвитку територіальної громади є інструментом, який дозволяє оцінити якість стратегічного розвитку та є основою для прийняття остаточних та обґрунтованих управлінських рішень. Цей підхід є універсальним для територіальних одиниць на різних рівнях, і є відносно простим. Такий підхід дає можливість оцінити не тільки поточний рівень

безпеки фінансові можливості, а й перспективи подальшого соціально-економічного та експортного розвитку територіальної громади.

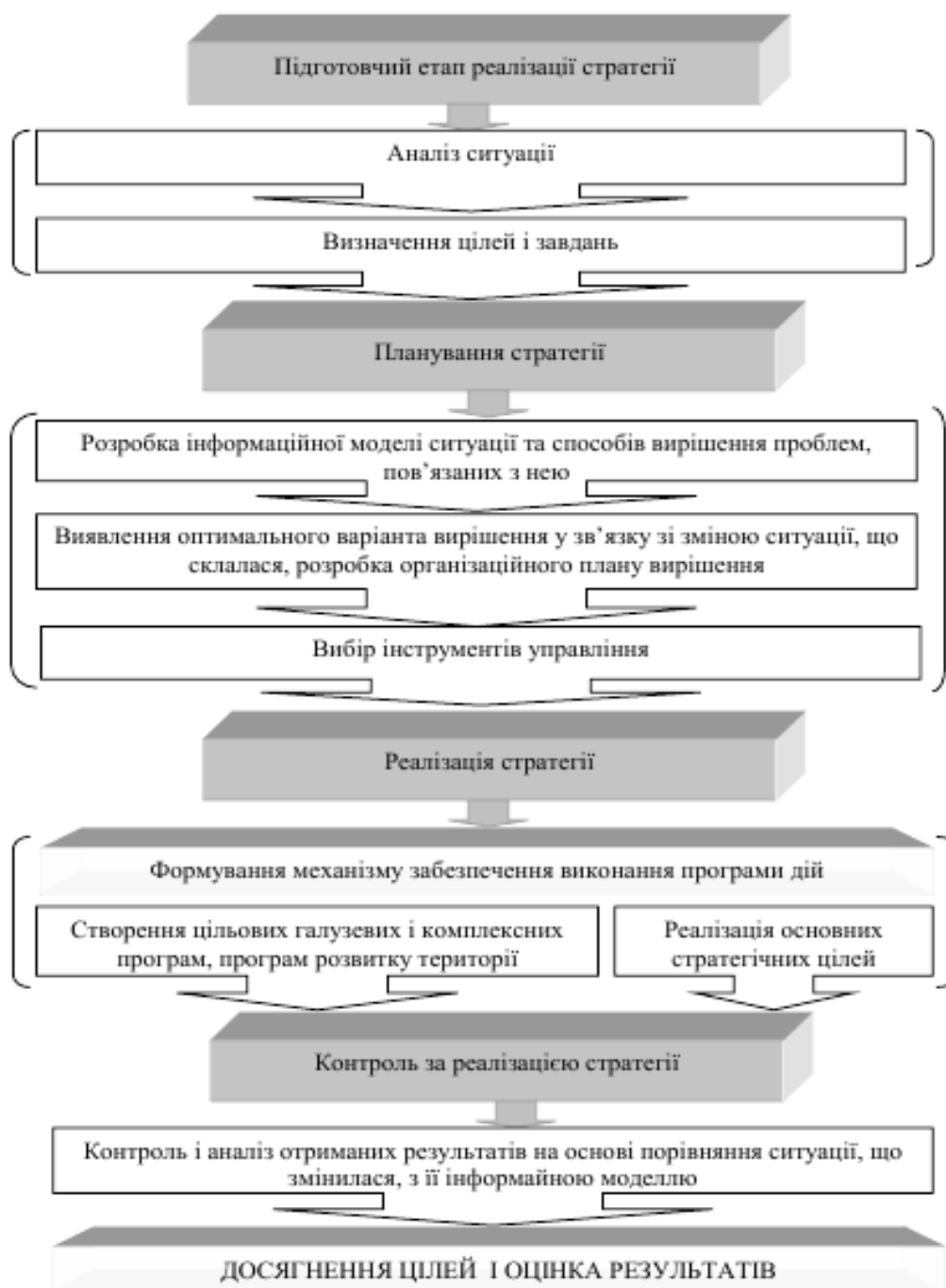

Рис. 3.6. Алгоритм формування та реалізації експортної стратегії розвитку територіальної громади в умовах фінансової децентралізації

Джерело: запропоновано автором

4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1 Охорона праці в Трускавецькій територіальній громаді

З метою дотримання нормативно-правових актів з питань охорони праці та пожежної безпеки в Трускавецькій територіальній громаді та забезпечення належного рівня безпеки на робочому місці затверджено:

- Положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці;

- інструкцію з охорони праці № 1 вступного інструктажу; програму проведення вступного інструктажу з охорони праці;

 - програму проведення первинного інструктажу з охорони праці;

- інструкцію з охорони праці № 2 для працівників Трускавецької територіальної громади;

- інструкцію з охорони праці № 3 під час здійснення роботи, пов'язаної з використанням екранних пристроїв;

- інструкцію з охорони праці №4 під час робіт на копіювальних апаратах;

- інструкцію з охорони праці № 5 при експлуатації холодильної шафи;

- інструкцію з охорони праці № 6 при експлуатації електричного водонагрівача;

- інструкцію з охорони праці №7 при користування електропобутовими приладами;

- інструкцію з охорони праці № 8 з електробезпеки для працівників Трускавецької територіальної громади;

- інструкцію з охорони праці № 9 про надання першої долікарської допомоги;

- інструкцію з охорони праці № 10 для землевпорядника;

- інструкцію з охорони праці № 11 для техпрацівника Трускавецької територіальної громади;

інструкція з пожежної безпеки по Трускавецькій територіальній громаді.

Інструкція з охорони праці для працівників Трускавецької територіальної громади є нормативним актом про охорону праці. Інструкція спрямована на забезпечення безпечних та нешкідливих умов праці на робочих місцях сільської ради, встановлює правила поведінки працівників у виробничих приміщеннях і на робочих місцях. Робота працівників сільської ради пов'язана з забезпеченням доступу всім категоріям користувачів до ресурсів правової інформації, налагодження ефективної науково-консультаційної діяльності, в тому числі з використанням науково-інформаційних, суспільнозначущих ресурсів Інтернет.

Під час роботи працівники зобов'язані дотримуватись вимог Інструкції з охорони праці при роботі на комп'ютерах, затверджених розпорядженням сільського голови, Правил охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин, затверджених наказом Державного комітету України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду від 26.03.2010 р. за № 65, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 19.04.2010 р. за № 293/17588 та цієї Інструкції. До самостійної роботи допускаються особи, які пройшли вступний інструктаж з питань охорони праці та пожежної безпеки, первинний інструктаж з охорони праці на робочому місці. У подальшому працівники проходять повторні інструктажі на робочому місці раз на півріччя. Проведення інструктажів на робочому місці реєструється у журналі реєстрації інструктажів з обов'язковими підписами тих, хто проводив інструктаж і тих, кого інструктували.

Позаплановий інструктаж проводиться з працівниками на робочому місці: при введенні в дію нових або переглянутих нормативно правових актів з охорони праці, а також при внесенні змін та доповнень до них; при порушенні працівниками вимог нормативно-правових актів, що призвели до травм, аварій, пожеж тощо.

Кожен працівник повинен володіти методикою і практичними навичками надання першої долікарської допомоги колегам по роботі, знати місце розташування аптечки і призначення медикаментів у ній. Основними небезпечними виробничими факторами в роботі працівника територіальної громади є:

- значна кількість освітлювальних приладів, комп'ютерів та іншого електрообладнання напругою 220 В;
- неіонізуючі електромагнітні поля і випромінювання: електростатичні поля, постійні магнітні поля, електричні і магнітні поля промислової частоти (50 Гц), електромагнітні випромінювання радіочастотного діапазону;
- фізичні та нервово-психічні перевантаження (розумове й емоційне перенапруження, монотонність праці);
- прямі та відбиті блики від екранів і несприятливий розподіл яскравості в полі зору;
- падіння людей в приміщеннях через нерівності підлоги та при використанні приступок;
- травмування гострими предметами;
- ураження електричним струмом;
- підвищений рівень шуму (від вентиляторів; аудіо плат тощо);
- підвищений рівень запиленості та аерофонів у повітрі робочої зони.

Працівник має право відмовитись від дорученої роботи, якщо створилась небезпечна для його життя ситуація, або для людей, які

його оточують, і навколишнього середовища. На робочому місці необхідно підтримувати чистоту і порядок.

Під час виконання роботи працівники зобов'язані:

- виконувати вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку для працівників відділу;
- виконувати вимоги режиму праці і відпочинку;
- виконувати вимоги правил безпечної експлуатації приладів;
- виконувати вимоги правил охорони праці під час експлуатації ПЕОМ; - дотримуватись правил пожежної безпеки;
- дотримуватись правил дорожнього руху, перебуваючи у місцевих відрядженнях та по дорозі на роботу і з роботи.

Службові документи потрібно зберігати в шафах або на полицях стелажів. Різальні інструменти слід тримати у безпечному місці. Відлучатися зі свого робочого місця на тривалий час дозволяється лише з дозволу начальника відділу (голови сільської ради).

У разі нещасного випадку свідок, працівник, який його виявив, або сам потерпілий повинні негайно повідомити начальника відділу (голови сільської ради) і вжити заходів до надання необхідної допомоги. Начальник відділу (голова сільської ради) зобов'язаний терміново організувати надання медичної допомоги потерпілому і, в разі необхідності, доставити потерпілого до лікувального закладу.

Перед початком роботи працівник повинен оглянути і підготувати робоче місце відповідно до вимог безпеки:

- прибрати сторонні предмети та перевірити розташування на столі апаратури (якщо така є). ПЕОМ (відео-термінал і процесорний блок) повинні стояти не на краю стола, положення клавіатури та відео-терміналу й кути їх нахилу мають відповідати побажанням користувача; візуально перевірити стан апаратури, справність електропроводки, з'єднувальних шнурів, штепсельних вилок, розеток; усі кабелі, що

з'єднують процесорний блок з іншими пристроями, слід вставляти та виймати тільки при вимкненому комп'ютері та інших його пристроях. Засоби праці на робочому місці розташовують згідно з послідовністю робіт, що виконуються;

- перевірити освітленість робочих місць і підходів до них;
- провітрити приміщення, дотримуючись при цьому безпеки при відкриванні вікон, фіксуєючи віконні рами.

При необхідності потрібно встановити часи провітрювання приміщень. Працівники повинні дотримуватись вимог інструкції з охорони праці при роботі на комп'ютерах. Про всі пошкодження та несправності обладнання працівник зобов'язаний негайно повідомити начальника відділу (голову сільської ради) і не розпочинати роботи до усунення несправності. Вимоги безпеки під час виконання роботи

Для запобігання нещасним випадкам на робочих місцях забороняється:

- працювати без належного освітлення робочого місця;
 - допускати на робоче місце осіб, які не мають відношення до роботи;
 - користуватись електрообладнанням і електроприладами, які мають пошкоджений дрiт або кабель, пошкодженими розетками, вимикачами та електрообладнанням, яке не передбачене технологічним процесом;
 - працювати біля незагороджених струмопровідних частин, торкатися до не заізолюваного електрообладнання та електропроводів, арматури, освітлення;
 - залишати рами відкритих вікон, що не закріплені гачками;
 - залишати без нагляду ввiмкнене обладнання, електричні прилади;
- захарашувати проходи, проїзди та робочі місця матеріалами, тарою, стосами книжок;

- використовувати саморобні електроприлади для обігріву приміщень і приготування їжі;
- зберігати та використовувати легкозаймисті речовини;
- палити і розпивати спиртні напої на робочому місці та перебувати у нетверезому стані;
- перебувати у приміщеннях відділу після закінчення робочого часу.

Працівники територіальної громади зобов'язані припинити роботу, вимкнути обладнання від електромережі та повідомити керівника:

- відчувши дію електричного струму при дотику до металевих частин обладнання;
- при відсутності напруги в електромережі;
- при відчутті запаху газу, диму, іскрінні;
- при нагріванні електропроводів та електроапаратури понад норму;
- при появі вібрації або нехарактерних шумів. При виявленні несправностей офісної техніки, забороняється ремонтувати її самостійно.

Після закінчення роботи кожний працівник сільської ради зобов'язаний:

- вимкнути з електромережі обладнання та ПЕОМ;
- прибрати робочий інвентар та обладнання і навести порядок на своєму робочому місці;
- оглянути робоче приміщення, зачинити вікна, вимкнути освітлення;
- зачинити приміщення.

Ознаками можливих аварійних ситуацій є:

- запах гарі, диму, газу, візуальна поява диму;
- загоряння технологічного (комп'ютерного) устаткування;
- непередбачене вимкнення електропостачання, коротке замикання електрокомунікацій, електрообладнання та ін.

У випадку виникнення аварійної ситуації необхідно:

- негайно повідомити про аварійну ситуацію безпосереднього керівника;
- вимкнути електропостачання;
- вивести із приміщення людей;
- приступити, у випадку пожежі, до її ліквідації, використовуючи первинні засоби пожежогасіння та діючи у відповідності з вимогами інструкції з пожежної безпеки відділу.

При наявності потерпілих вжити заходів (до прибуття швидкої медичної допомоги) щодо наданім їм першої долікарської допомоги. Конкретні дії щодо надання першої допомоги потерпілому при різноманітних ураженнях викладені в інструкції з надання першої (долікарської) допомоги, що діє в територіальній громаді, та вивчається при проходженні навчання та інструктажів з питань охорони праці. У разі несправності електромережі необхідно вимкнути всі електроприлади та повідомити безпосереднього керівника. У випадку виникнення пожежі діяти за інструкцією про заходи протипожежної безпеки у сільській раді і планом евакуації. У випадку аварії в системі водопостачання та/або опалення необхідно повідомити спеціаліста господарчої групи.

У випадку травмування вміти надати першу долікарську допомогу, викликати, при необхідності, швидку медичну допомогу і повідомити голову територіальної громади..

4.2 Безпека в надзвичайних ситуаціях

Організація життєзабезпечення населення під надзвичайних ситуацій є комплексом заходів, спрямованих на створення і підтримання нормальних умов, життя, здоров'я і працездатності людей. Він включає:

- управління діяльністю робітників та службовців, всього населення при загрозі та виникненні НС;
 - захист населення та територій від наслідків аварій, катастроф, а також стихійного лиха;
 - забезпечення населення питною водою, продуктами і предметами першої необхідності;
 - захист продуктів, харчової сировини, фуражу, вододжерел від радіаційного, хімічного та біологічного зараження (забруднення);
 - житлове забезпечення і працевлаштування;
 - комунально-побутове обслуговування;
 - медичне обслуговування;
 - навчання населення способів захисту і дій в умовах НС;
 - розробка і своєчасне введення режимів діяльності в умовах радіаційного, хімічного та біологічного зараження;
 - санітарну обробку;
 - знезараження (обеззараження) території, споруд, транспортних засобів, обладнання, сировини, матеріалів і готової продукції;
 - підготовка сил та засобів і ведення рятувальних та інших невідкладних робіт у районах лиха і осередках безпосереднього ураження;
 - забезпечення населення інформацією про характер і рівень небезпеки, порядок поведінки;
 - морально-психологічну підготовку і заходи щодо підтримання високої психологічної стійкості людей в екстремальних умовах;
 - заходи, спрямовані на попередження, запобігання або ослаблення несприятливих для людей екологічних наслідків НС та інші заходи.
- Виконання всіх цих заходів організовується виконавчою владою та органами управління цивільної оборони відповідного рівня.

Безпосередніми виконавцями цих заходів є керівники підприємств, установ і організацій.

Заходи розробляються завчасно, відображаються в планах цивільного захисту (ЦЗ) і виконуються як в період загрози, так і після виникнення НС. Одним із головних питань є організація забезпечення населення продуктами, питною водою і предметами першої необхідності. Їжа, вода, незаражене повітря, а в холодний час і тепло є основними факторами життєдіяльності населення.

Порядок забезпечення населення продуктами, водою і предметами першої необхідності в умовах НС визначається відповідними постановами Кабінету Міністрів України. Обласні і місцеві органи, особливо торгівлі і харчування є організаторами і виконавцями цього завдання. Вони організують нормоване постачання населення в умовах НС продовольчих товарів і предметів першої необхідності, дій особового складу формувань, створюють необхідні запаси з довготривалими термінами зберігання.

У галузях, і особливо на об'єктах господарської діяльності, організація і проведення багатьох заходів здійснюється за участю місцевих органів державної влади і управління. Серед таких заходів є тимчасове розселення громадян, своєчасне забезпечення населення продуктами, питною водою і предметами першої необхідності, а також його комунально-побутове і медичне обслуговування, а також заходи з удосконалення і підтримування у готовності засобів розвідки, спостереження і лабораторного контролю, надійне забезпечення захисту від усіх видів зараження (забруднення) харчової сировини і продуктів харчування, а також вододжерел і систем водопостачання.

Тимчасове розселення громадян у безпечних районах передбачає максимальний захист людей від радіоактивного забруднення, хімічного ураження при аваріях або катастрофах на радіаційно або хімічно

небезпечних об'єктах, а також запобігання загибелі людей у випадках катастрофічного затоплення районів його проживання. У місцях розселення звільняються приміщення для розміщення евакуйованих громадян, готуються (при необхідності) колективні засоби захисту. Якщо сховищ недостатньо, то організовується їх додаткове будівництво, пристосування існуючих підвалів, гірських виробок, для чого залучається усе працездатне населення, в тому числі і евакуйовані.

Важливе місце при подоланні медико-санітарних наслідків НС посідає постачання медичним майном і медикаментами. Зокрема, воно передбачає: визначення потреби в медикаментах, запасах донорської крові та інших засобах; нагромадження і використання ліків, обладнання та іншого медичного майна в необхідних обсягах і номенклатурі; визначення шляхів ліквідації дефіциту медикаментів і медичного майна за рахунок перерозподілу внутрішніх ресурсів, а також поставок з інших регіонів, підготовку і подання відповідних заявок.

Транспортне забезпечення населення полягає в транспортному обслуговуванні заходів життєзабезпечення населення (доставка ресурсів), а також в транспортному обслуговуванні лікувально-евакуаційних заходів і евакуації населення. Інформаційне забезпечення передбачає комплекс заходів щодо своєчасного інформування населення з усіх питань, пов'язаних з НС. В інформації, яка доводиться до населення, помітне місце відведено питанням першочергового життєзабезпечення. Обов'язково повідомляється про розміщення пунктів роздачі води та їжі, медичної допомоги, організацію комунально-побутового обслуговування тощо.

Підсумовуючи, слід зауважити, що проблема життєзабезпечення населення, постраждалого за умов НС, є одним з важливих завдань служб екстреного реагування на виникнення НС.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

В кваліфікаційній роботі окреслено теоретичні узагальнення та запропоновано вирішення актуального питання стимулювання експортного розвитку територіальних громад в умовах децентралізації. На підставі проведеного аналізу зроблено наступні висновки і пропозиції:

1. Базуючись на аналізі інформації з перелічених наукових праць, можна зробити узагальнення структурних елементів експортного потенціалу до таких груп: природно-ресурсний потенціал, виробничий потенціал, трудовий потенціал, маркетинговий та інноваційно-інвестиційний потенціал. Таким чином, за результатами вивчення підходів до тлумачення експортного потенціалу підприємства та факторів, які впливають на формування експортного потенціалу, ми дійшли висновку, що представлені підходи мають місце на існування, а також можуть бути застосовані на практиці. Їх систематизування надало нам змогу визначити фактори, що можуть впливати на формування експортного потенціалу, а також обґрунтувати прямий зв'язок факторів зовнішнього і внутрішнього порядку з розвитком експортної діяльності підприємства.

2. Досвід реформування у зарубіжних державах свідчить про те, що децентралізація відіграє помітну роль в демократизації та трансформації суспільства, наближення до інститутів, базованих на ініціативі та відповідальності кожної людини та громади в цілому. Тенденція до широкого впровадження децентралізації спостерігається в адміністративній, бюджетно-фінансовій, політичній, соціальній сферах, а також сприяє розвитку людського потенціалу, відповідальності влади, покращанню якості надання державних і громадських послуг, консолідації суспільства, вирішенню економічних, правових, політичних, етнічних проблем і т. д. Таким чином, наслідком проведення реформи децентралізації повинна стати побудова розвинутої, сильної демократичної держави, в якій є самодостатнє місцеве самоврядування, здатне ефективно вирішувати проблеми в

територіальних громадах та забезпечити населення якнайкращим переліком публічних послуг.

3. Основним напрямом економіки досліджуваного регіону, в першу чергу міста Трускавця та прилеглих до нього сільських рад (Модричі та Станиля), є санаторно-курортне лікування та готельна справа, в яких залучено переважну кількість установ та працюючих, а обсяги реалізованої продукції складають 30% від загального обсягу всієї реалізованої продукції суб'єктів господарювання. При цьому цей напрямок демонструє тенденцію до зростання, в першу чергу, за рахунок поповнення туристичних потоків.

4. Села територіальної громади розташовані таким чином, що міста Трускавець, Дрогобич та Борислав знаходяться близько до них. Також села мають добре сполучення з цими містами: відстань до Трускавця – 8 км, відстань до м. Львова, а саме до міжнародного аеропорту імені Данила Галицького м. Трускавець становить 90 км. Така близькість дає можливість добратися до Трускавця з будь-якої точки світу. Через села Уличне та Доброгостів проходить магістральний водогін «Гірне-Дрогобич». Також Уличненська сільська рада на своїй території має сільськогосподарські угіддя, розвідані родовища нафти й газу, діючі нафтопромисли. Особливістю Орівської сільської ради є те, що вона розташована в Сколівських Бескидах, має також значні запаси лікувальної та прісної води, а також лісів.

5. Інфраструктура Трускавецької територіальної громади представлена широкою різноманітністю санаторно-курортних відпочинкових закладів - сучасними готелями, шикарними віллами, новітніми санаторіями. Курорт характеризується характерною сезонністю. У готельній галузі Трускавецької територіальної громади залучено найбільшу чисельність працюючих, які є основою економіки цієї території. На території Трускавецької громади потрібно розвивати агротуризм, а також спортивний зимовий туризм. Сьогодні досить добре розвинений діловий туризм, конференційний,

екскурсійний. Проте, пріоритетними повинні стати усі види туристичних продуктів.

6. На території цієї області є все для того, щоб сільськогосподарські суб'єкти господарювання мали можливість ефективно функціонувати та процвітати: родючі землі, працьовитий народ, сприятливий клімат та вдале місце розташування. В такій привабливій для сільського господарства місцині розташована Трускавецька територіальна громада. Допомога сільськогосподарським суб'єктам господарювання територіальної громади здійснюється відповідно до державної підтримки фермерських господарств, яка надавалася в 2020р. у вигляді комплексної обласної програми Львівської області за трьома напрямками.

7. Характеристика переваг розвитку агропромислового комплексу Трускавецької територіальної громади свідчить про те, що для розвитку та ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств є всі умови. Таким чином, Трускавецька громада має і потенціал для експорту сільськогосподарської продукції.

8. Сільськогосподарські підприємства, які знаходяться на території Трускавецької територіальної громади, поєднують декілька переважаючих факторів: розташування землі на території однієї громади, основний вид діяльності - вирощування зернових та овочів, більшість зернового виробництва цих підприємств продається перекупникам за кордон. На нашу думку, доцільно налагодити співпрацю з перерахованими сільськогосподарськими товаровиробниками та територіальною громадою щодо їх виходу на зовнішній ринок. Таким чином, Трускавецька територіальна громада повинна взяти на себе роль організатора експортної операції, виконуючи функцію мотивації, організації, планування та контролю.

9. Для досягнення змін та забезпечення розвитку об'єднаної територіальної громади доцільно створити стратегію та узгодити цілі,

визначити шляхи та засоби їх досягнення. Методологія реалізації стратегії розвитку територіальної громади передбачає визначення пріоритетів у досягненні її цілей. Стратегія розвитку територіальної громади м. Трускавець реалізована в рамках двох послідовних та суміжних програмних циклів (етапів). Реалізація Стратегії спрямована на досягнення стратегічного бачення: «Трускавець – столиця здоров'я. Лідер серед бальнеологічних курортів світу з унікальною лікувальною водою «Нафтуся». Західноукраїнський центр медико-культурного туризму, спорту, краси та довголіття з розвиненою інфраструктурою, високими соціально-економічними стандартами».

10. Методичний підхід до створення та реалізації експортної стратегії розвитку територіальної громади є інструментом, який дозволяє оцінити якість стратегічного розвитку та є основою для прийняття остаточних та обґрунтованих управлінських рішень. Цей підхід є універсальним для територіальних одиниць на різних рівнях, і є відносно простим. Такий підхід дає можливість оцінити не тільки поточний рівень безпеки фінансові можливості, а й перспективи подальшого соціально-економічного та експортного розвитку територіальної громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баймуратов М. О. Місцеве самоврядування як загальний спадок людської цивілізації та феномен сучасного світового конституціоналізму. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 4-5. С. 38-47.
2. Батанов О. Територіальна громада – первинний суб'єкт муніципальної влади в Україні: поняття та ознаки. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2017. № 2 (12). С. 51-57.
3. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін. ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с.
4. Боровик П. М., Ролінський О.В., Мазур К.М. Вітчизняна практика та зарубіжний досвід бюджетних відносин на рівні місцевих бюджетів. *Облік і фінанси*. 2015. № 1. С. 51-57.
5. Герасимчук З.В. Вахович І.М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : Монографія. Луцьк : ЛДТУ, 2012. 248с.
6. Герасимчук З.В., Вахович І.М. Організаційно-економічний механізм формування та реалізації стратегії розвитку регіону : Монографія. Луцьк : ЛДТУ, 2012. 248 с.
7. Голінько В.І. Основи охорони праці: підручник. М-во освіти і науки України; Нац. гірн. ун-т. – 2-ге вид. Д.: НГУ, 2014. 271 с.
8. Дем'янишин В.Г. Бюджетне фінансування та його особливості в сучасних умовах. *Світ фінансів*. 2017. №2. С. 34-48.
9. Децентралізація влади на основі кращих іноземних практик та українських законодавчих ініціатив. URL: <http://www.uuip.org.ua/wp-content/uploads/2015 pdf.>, с. 9

10. Економічний енциклопедичний словник: У 2-х т., Т.2 / [С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій]; з ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. 568 с.

11. Експортні можливості України. *Агробізнес сьогодні*. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/12900-eksportni-mozhlyvosti-ukrainy.html>. – Заголовок з екрану.

12. Єремян О. Теоретичні аспекти формування експортного потенціалу у системі зовнішньоекономічної діяльності промислового підприємства. *Кримський економічний вісник*. 2013. №2(03). С.161-163.

13. Затонацька Т.Г. Ставицький А.В. Особливості бюджетного інвестування в Україні на сучасному етапі. *Фінанси України*. 2015. № 4. С. 46-54.

14. Казюк Я.М. Інструменти фінансування видатків розвитку місцевих бюджетів. *Науковий вісник академії муніципального управління*. 2016. Вип. 1. С. 343-352.

15. Камінська Н. Децентралізація і досвід її проведення у зарубіжних країнах. URL: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?, С. 5.

16. Князь С.В., Байдала Н.М., Вільгуцька Р.Б. Експортний потенціал підприємства в системі менеджменту природоохоронної діяльності. *Ефективна економіка*. 2013. № 8. С. 30-33.

17. Косаревич Н. Б. Вплив реформи місцевого самоврядування на зміцнення місцевих фінансів. *Науковий вісник ЧДІЕУ. Серія 1: Економіка*. 2015. № 1 (9). С. 70-77.

18. Костенюк І. Західні моделі місцевого самоврядування: перспективи та обмеження культурних трансферів. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01\(16\)/39.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2013/2013_01(16)/39.pdf).

19. Кулай А. В. Децентралізація фінансових ресурсів територіальних громад в умовах проведення бюджетної реформи. *Наукові записки*

Національного університету «Острозька академія». 2016. Вип. 19. С. 41-44.

20. Ламський М.Д. Доходи місцевих бюджетів як інструмент забезпечення повноважень органів самоврядування. *Бізнесінформ*. 2016. № 11. С. 142-147.

21. Лінтур І.В., Байса К.Ю., Гомонай Ю.М. Напрями оптимізації формування доходів місцевих бюджетів. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер. : Економіка . 2015. Вип. 2. С. 125-129.

22. ЛОДА оприлюднила свіжий рейтинг найбагатших громад Львівщини. URL: <https://zaxid.net/news/>.

23. Муркович Л. Територіальна громада як суб'єкт місцевого самоврядування в Україні: теоретичні аспекти. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. №2(5). С. 111-118.

24. Наконечний В.В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/5/03.pdf>.

25. Наконечний В.В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз / В.В. Наконечний [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2014-1/doc/5/03.pdf>.

26. Наркізова Т. М. Бюджетні ресурси як складова системи державних фінансів в умовах сьогодення. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2015. № 2. С. 132-139.

27. Організаційно-економічні та правові механізми забезпечення сталого розвитку територіальної громади : монографія / Р. Л. Брусак [та ін.] ; заг. ред. П. І. Шевчук, І. Р. Залуцький. Л.: ЛРІДУ НАДУ, 2015. 348 с.

28. Основи охорони праці. Курс лекцій: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» / А.І. Ткачук, С.М. Богомаз-

Назарова. – Перевидання, доповнене та перероблене. Кропивницький: ПП «Центр оператив-ної поліграфії «Авангард». 2017. 156 с.

29.Остром Э. Управляя общим: эволюция институтов коллективной деятельности/пер. с англ. М.: ИРИСЭН; Мысль, 2010. 447 с.

30.Офіційна веб-сторінка Євростату URL : <http://ec.europa.eu/eurostat>.

31.Офіційний веб-сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

32.Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>.

33.Пасічник М. Еволюція та характерні ознаки децентралізації публічного управління. URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wpcontent/uploads/2013/11/2010-4-24.pdf>., с. 177

34.Патицька Х. Фінансово-економічний потенціал територіальних громад: механізми функціонування та активізації: монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України». Львів, 2019. 209 с.

35.Пинская М.Р. Роль налогов в повышении качества управления бюджетными ресурсами. *Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право)*. 2013. № 1. С. 150-155.

36.Пігуль Н.Г., Люта О.В. Зарубіжний досвід проведення децентралізаційних реформ. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського*. Випуск 9. 2016. С.684-688.

37.Піддубна Л.І., Шестакова О.А. Експортний потенціал підприємства: сутність і системні імперативи формування та розвитку. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. №37. С.223-229.

38.Піддубна Л.І., Іванієнко К. В Фактори формування експортного потенціалу промислових підприємств. *Економіка розвитку*. 2015. № 1 (65). С. 104-109.

39. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] : від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI : станом на 7 січ. 2016 р. / Законодавство України: URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2684-14>.

40. Поплевічева Н. Г. Роль держави у зниженні ризиків тінізації бюджетних фінансових ресурсів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 129-133.

41. Роман В. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу. URL: <http://ivivacademy.com/visnik12/fail/Roman.pdf>.

42. Свистун В. Децентралізація управління: переваги і недоліки. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/2196/1/%D0%A1%D0%B2%D0> pdf., С. 4

43. Стратегія розвитку Трускавецького субрегіону на період до 2028 року. URL: <http://www.tmr.gov.ua/home/stratetiia-mista>

44. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні. *Державне управління місцевого самоврядування*. 2014. № 2(21). С. 277–286., С. 282.

45. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку: монографія / за ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України, 2020. 531 с.

46. Тимечко І. Територіальна громада у транскордонному просторі: чинники, закономірності, пріоритети розвитку: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долішнього НАН України», 2019. 444 с.

47. Тимечко І. Узагальнення підходів щодо сутності територіальної громади України. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: Економіка. 2017. Вип. 1. С. 164-170.

48. Ткачук А.Ф. Латвія: довга дорога реформ. Робочі записки. К.: Легальний статус, 2015. 56 с., С. 24.

49.Трещов М. М. Система управління ресурсним забезпеченням місцевих бюджетів: концептуальні засади побудови. *Університетські наукові записки*. 2016. № 1. С. 254-261.

50.Трускавецька міська громада
https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D1%80%D1%83%D1%81%D0%BA%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D0%B0

51.Трускавецька територіальна громада. URL:
<https://decentralization.gov.ua/newgromada/4248>.

52.Федосєєва Г.С. Роль об'єднаних територіальних громад у розвитку зовнішньоекономічної діяльності виробників сільськогосподарської продукції. *Механізм регулювання економіки*, 2020, № 1. С.97-105.

53.Напрямки вдосконалення механізму поповнення державного та місцевого бюджетів у сфері податкової політики України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2013. - № 16. - С. 70-74. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VSunu_2013_16_15

54.Червен, І.І., Павлюк С.І. Реформа децентралізації і розвиток сільських територій в Україні. *Вісник аграрної науки Причорномор'я*. 2019. № 3. URL: <https://visnyk.mnau.edu.ua/statti/2019/n102v2r2019cherven.pdf>.

55.Швецова М. Б. Стимулювання експорту продукції машинобудівних підприємств: автореф. дис.. канд. екон. наук. 08.06.02. Тернопільський національний технологічний університет. Тернопіль, 2010. 24 с.

56.Шталь Т.Формування експортного потенціалу як елементу розвитку експортної діяльності підприємства. Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. *Економічні науки*. № 2 (11) грудня 2018. С.121-126

57.Щодо визнання господарських операцій сільськогосподарського виробника – платника єдиного податку четвертої групи з реалізації

продукції на експорт контрольованими операціями. *Державна фіскальна служба України*. URL: <http://sfs.gov.ua/>.

58. Як провели реформу адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування у Латвії. URL: <http://www.csi.org.ua/?p=4802.>, С.2.